

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Poškozený v trestním řízení a jeho ochrana

bakalářská práce

Autor práce: Simona Vlčková
Studijní program: Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: JUDr. Vladimíra Hájková

Datum odevzdání práce: 3. květen 2012

Abstrakt

Cílem mé bakalářské práce je objasnit pojem poškozeného v trestním řízení, shrnout jeho procesní práva, upozornit na některé skutečnosti, které se ho týkají a navrhnout doplnění či změny právní úpravy pro posílení jeho pozice. V úvodu práce se zabývám vymezení pojmů a to trestní řízení, subjekty a strany trestního řízení, poškozený. V další části se zmiňuji o zastupování poškozeného zmocněncem, blíže popisuji institut společného zmocněnce. Zvláštní kapitolu věnuji oběti trestného činu a jejímu odškodňování dle současné právní úpravy. V hlavní části práce se zabývám procesními právy poškozeného v trestním řízení, rozdělují je na práva náležející všem poškozeným a na práva náležející poškozeným s nárokem na náhradu škody. Dále se zabývám institutem trestního stíhání se souhlasem poškozeného. Závěr teoretické části práce věnuji adheznímu řízení.

Další část práce představuje výzkum, jehož cílem bylo zjistit, zda jsou práva poškozených v právním řádu dostatečně ošetřena. Zvolila jsem metodu kvalitativního výzkumu, polostrukturovaný rozhovor. Vybraným odborníkům jsem položila šest otázek týkajících se procesních práv poškozených a jejich uplatňování v praxi. Na závěr výzkumné části uvádím své vlastní návrhy na úpravu nebo doplnění některých procesních práv, která dle mého názoru v současné právní úpravě chybí. Přílohou bakalářské práce jsou vzory tiskopisů užívaných v praxi orgány činnými v trestním řízení.

Abstract

The aim of my Bachelor's Degree dissertation is to clarify the notion of the offended party in criminal proceedings, to summarise its process rights and to point out some facts related to it and to propose supplements or amendments to the legal regulation in order to strengthen the offended party's position. The introductory part of the work defines the term of criminal proceedings, subjects, the parties in the proceedings and the offended party. The following section of the work deals with the offended party being represented by the solicitor and details the institute of joint solicitor. I devote a separate section to the victim of a crime act and his or her compensation as per the current legal regulation. The main part of the work deals with the offended party's process rights in the criminal proceedings and divides them into rights pertaining to all offended parties and to the rights pertaining to those offended parties who are entitled to claim compensation for damage. I also focus on the institute of criminal prosecution with the offended party's consent. The concluding section of the theoretical part deals with the adherence proceedings.

The following part of the work presents my research whose purpose was to find whether the offended parties' rights are sufficiently described in the legal order. I selected a qualitative research method, namely semi-structured interview. I asked selected experts six questions about the offended parties' process rights and their application in practice. The conclusion of this part contains my proposals for modifications or amendments of certain process rights, which, as I believe, are missing in the current legal regulation. The work also features appendices: specimens of forms which bodies active in the criminal proceedings use in their everyday practice.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 3. květen 2012

.....

Simona Vlčková

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Vladimíře Hájkové za odborné vedení, cenné připomínky a čas, který mi při psaní této práce věnovala. Dále děkuji všem respondentům, kteří mi ochotně odpověděli na mé výzkumné otázky

Obsah

Úvod	8
I. Teoretická část	
1. Vymezení pojmů	9
1.1. Trestní řízení	9
1.2. Pojem trestního práva procesního	10
2. Subjekty a strany trestního řízení	11
2.1 Subjekt TŘ	11
2.2 Strana TŘ	11
3. Pojem poškozený	13
3.1 Definice poškozeného	13
3.2 Charakteristika a rozdělení poškozených	15
3.3 Právní subjektivita poškozeného a způsobilost poškozeného k právním úkonům	16
3.4 Zastupování poškozeného a zastupování poškozeného zmocněncem	18
4. Oběť trestného činu	21
4.1 Oběť trestného činu – pojem	21
4.2 Viktimologie a typologie oběti	22
4.3 Odškodňování obětí dle zákona č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti	24
4.4 Návrh zákona o obětech trestných činů	27

5. Procesní práva poškozeného v trestním řízení	29
5.1 Procesní práva náležející každému poškozenému	29
5.1.1 Práva náležející poškozenému v celém procesu trestního řízení	29
5.1.2 Práva náležející poškozenému v přípravném řízení	33
5.1.3 Práva poškozeného v řízení před soudem	34
5.1.4 Práva poškozeného v odvolacím řízení	34
5.2 Práva poškozeného s nárokem na náhradu škody	34
6. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	40
7. Adhezní řízení	43
7.1 Hmotněprávní předpoklady pro přiznání nároku poškozeného	43
7.2 Rozhodnutí soudu o náhradě škody způsobené trestným činem	45
II. Empirická část	
8. Kvalitativní výzkum	47
8.1 Cíl výzkumu	47
8.2 Metodika výzkumu a výzkumné otázky	47
8.3 Objekty výzkumu	48
8.4 Výsledky rozhovorů	49
8.5 Diskuse	55
8.6 Návrhy na úpravu	58
9. Závěr	60
10. Seznam použitých zdrojů	63
11. Přílohy	66

Úvod

Cílem mé bakalářské práce na téma Poškozený v trestním řízení a jeho ochrana byla snaha získat rozsáhlejší pohled na danou problematiku. Toto téma jsem si vybrala z důvodu, že poškozeným v trestním řízení se může stát kdokoliv z nás nebo našich blízkých a na rozdíl od obviněného se to takové situace dostaneme zpravidla bez svého vlastního zavinění. Jedná se o věc velmi nepříjemnou a mnohdy i traumatizující a přesto je strana poškozeného stále jaksí v pozadí. Důvodem může být skutečnost, že sami poškození neznají dostatečně svá práva a neví, na koho se mají obrátit. Za hlavní cíl práce si tedy stanovuji podat ucelený pohled na poškozeného v současné české právní úpravě, představit jeho procesní práva a možnosti správného uplatnění. Na základě výzkumu zjistit názory odborníků na postavení poškozeného a navrhnout některá opatření k posílení jeho práv.

V úvodní kapitole se věnuji vymezení pojmů souvisejících s trestním řízením, dále charakterizují poškozeného a uvádím rozdělení poškozených do dvou skupin.

V následujících kapitolách se zabývám právní subjektivitou poškozeného, jeho způsobilostí k právním úkonům a jeho zastupování v trestním řízení. Věnuji se obecně zastupování poškozeného, bezplatnému zastupování a institutu společného zmocněnce.

Zvláštní skupinu poškozených tvoří oběti trestných činů. O nich, o jejich odškodňování a o nauce zvané viktomologie pojednává další kapitola.

Hlavní část bakalářské práce pojednává o procesních právech poškozeného, která jsou rozdělena do kapitol podle toho, jaké skupině poškozených přísluší a v jaké fázi trestního řízení je lze uplatnit.

V šesté kapitole se zabývám trestním stíháním se souhlasem poškozeného, závěr je věnovaný adheznímu řízení.

Ve výzkumné části bakalářské práce zjišťuji pomocí kvalitativního výzkumu názory osmi odborníků na dané téma, vyhodnocuji jejich odpovědi a snažím se přispět svými úvahami a návrhy *de lege ferenda* k posílení postavení poškozeného v trestním řízení.

1. Vymezení pojmů

1.1 Trestní řízení

Trestním řízením se rozumí zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, popř. i jiných osob na trestním řízení zúčastněných. Cílem trestního řízení je zjistit, zda byl trestný čin spáchán, zjistit jeho pachatele a vynést podle zákona spravedlivé rozhodnutí o vině, trestu, popř. o ochranném opatření a takto učiněné rozhodnutí vykonat, popř. jeho výkon zařídit. Dalším úkolem trestního řízení je působit předcházení a zamezování trestné činnosti, upevňování zákonnosti a výchově občanů.¹

Rozlišujeme tato stadia trestního řízení:

- a) stadia předsoudní
- b) stadium soudní

Předsoudní stadium zahrnuje postup před zahájením trestního stíhání a přípravné řízení. Postup před zahájením trestního stíhání je upraven v ustanovení § 158-159 TrŘ. V tomto stadiu orgány činné v trestním řízení přijímají oznámení o skutečnostech, že byl spáchán trestný čin a jsou povinny učinit opatření k odhalení trestných činů a zjištění pachatele, činí také úkony k předcházení trestné činnosti. Přípravným řízením je myšleno vyšetřování a úkony prováděné policejními orgány.

Soudní stadium zahrnuje předběžné projednání obžaloby, hlavní líčení, odvolací řízení a řízení vykonávací. Po podání obžaloby státním zástupcem může následovat předběžné projednání obžaloby. Soud toto stadium nařídí pouze tehdy, má-li pochybnosti o obžalobě. Účelem je prověření obžaloby podané státním zástupcem. Hlavní líčení je nejdůležitějším stadiem trestního řízení. Soudem jsou posouzeny důvody obžaloby, prováděny důkazy navrhované v obžalobě, popř. na podkladě návrhu stran či úvahy soudu. Hlavním líčením se provádí dokazování za součinnosti stran.

¹ SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti, 2001.

Pro závěr hlavního líčení jsou typické závěrečné řeči a po jejich skončení má obžalovaný právo posledního slova.

Po závěrečné poradě soudu následuje rozhodnutí. Proti rozsudku soudu může být podáno odvolání. Je opravným prostředkem proti rozsudku prvního stupně. Cílem odvolacího řízení je přezkoumat předcházející řízení a rozhodnutí.² Posledním stadiem trestního řízení je řízení vykonávací. Samostatné procesní stadium tvoří výkon rozhodnutí jen tehdy, jde-li o výkon odsuzujícího rozsudku. V tomto případě je výkon rozsudku posledním stadiem typického průběhu trestního řízení. Rozhodnutí vykonává, popř. jeho výkon zařizuje ten orgán, který rozhodnutí učinil.³

1.2 Pojem trestního práva procesního

Trestní právo procesní je odvětví práva, které chrání zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob před trestnými činy tím, že upravuje postup orgánů činných v trestním řízení, popř. i jiných osob zúčastněných na trestním řízení, při zjišťování trestných činů, při rozhodování o nich a při výkonu rozhodnutí a při předcházení a zamezování trestné činnosti. Trestní právo procesní je upraveno v trestním řádu.⁴

² NETT, Alexander a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994.

³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*, Praha: Linde Praha, 2007, s. 119

⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

2. Subjekty a strany trestního řízení

2.1 Subjekt trestního řízení

Subjekty trestního řízení rozumíme ty činitele, kteří mají a vykonávají vlastním jménem vliv na průběh a řízení a kterým zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo ukládá určité procesní povinnosti. Subjekty trestního řízení jsou zejména:

- a) orgány činné v trestním řízení, tj. soud, státní zástupce, policejní orgán,
- b) osoba, proti níž se řízení vede (podle stadia trestního řízení je označována jako podezřelý, obviněný, obžalovaný nebo odsouzený), poškozený, zúčastněná osoba, osoby s tzv. samostatnými obhajovacími právy, úředník Probační a mediační služby a orgán sociálně-právní ochrany dětí. V některých případech mohou být subjektem trestního řízení obhájci, svědek, znalec, tlumočník.

2.2 Strana trestního řízení

Určitým subjektům trestního řízení přiznáváme postavení strany. Stranou je subjekt oprávněný uplatňovat nebo podporovat obžalobu anebo sebe nebo jiného proti obžalobě obhajovat. Tak vymezuje pojem strany nauka. Pojem strany trestního řízení dále vymezuje zákonné ustanovení §12 odst. 6 TrŘ. a to tak, *že stranou se rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v trestním řízení před soudem také státní zástupce a společenský zástupce, stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede, nebo která podala opravný prostředek.*

Z toho vyplývá, že zákon označuje pojem strany trestního řízení odlišně od nauky. Je tomu tak proto, že pojem strany nespojuje s řízením před soudem. Určité subjekty trestního řízení jsou strany trestního řízení pouze v řízení před soudem, což zákonodárce správně uvádí jen u státního zástupce. Jedině v řízení před soudem totiž strany mohou

v plném rozsahu vystupovat, uplatňovat svá proces.práva a návrhy, vyjadřovat se k prováděným proces.úkolům, zastávat svá stanoviska. Podle nepřesné dikce § 12 odst. 6 TrŘ. ten, proti němuž se řízení vede, je stranou od samého počátku trestního řízení stejně jako poškozený a zúčastněná osoba.⁵ Poškozený je samostatnou nezávislou stranou trestního řízení, jeho postavení není závislé na postavení státního zástupce. Není tedy vyloučeno, že poškozený bude mít se státním zástupcem rozdílný pohled na daný trestný čin, ale ve většině případů jsou zájmy státního zástupce a poškozeného do jisté míry totožné.⁶

⁵ JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2007, s.120

⁶ Tamtéž s. 122

3. Pojem poškozený

V trestním řízení má svá práva jak obviněný, tak i osoba, které byla trestným činem způsobena škoda či ublíženo na zdraví, to znamená poškozený. Poškozený je významným subjektem a zároveň stranou trestního řízení. Trestný čin se poškozeného výrazně dotýká, a proto je mu v trestním řízení umožněno uplatnit svá práva v podobě nároku na náhradu škody způsobené trestným činem. Poškozenému je sice přiznán široký okruh práv, ale například není oprávněn podávat žalobu. K tomu je oprávněn pouze státní zástupce. Poškozený přesto může ovlivňovat zahájení trestního stíhání a jeho pokračování.

3.1 Definice poškozeného

Podle ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu je poškozený ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Poškozený má právo činit návrhy na doplnění, dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.⁷ Trestní řád bývá často kritizován pro nedostatečnou úpravu práv poškozených, protože v některých situacích se toto zákonné vymezení ukázalo jako velmi rozsáhlé. Z tohoto důvodu byly novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. do ustanovení § 43 doplněny odstavce s tímto omezením⁸ :

a) za poškozeného není považován ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem,

b) poškozeným dále není ten, na koho přešel nárok na náhradu škody, tj. například dědic poškozeného nebo pojišťovna, která uhradila škodu.

⁷ JELÍNEK, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Trestní zákon a Trestní řád*. Praha: SEVT, 1990, s. 302.

⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád komentář*. Díl I. Praha: C.K.Beck, 2008, s. 315

Omezení v bodě a) může z určitého pohledu vyznít v neprospěch poškozeného, který je tímto omezen v možnosti vystupovat v trestním řízení. Podle mého názoru je však dané omezení pochopitelné. Nastaly by jistě situace, kdy trestným činem mohlo dojít k morální újmě u řady osob, kterých se trestný čin nějak dotýká, avšak tato újma nevznikla v přímé souvislosti s trestným činem. Tyto osoby by pak mohly uplatňovat nárok na náhradu škody z pozice poškozeného.

Status poškozeného nemůže být přiznán tomu, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný. Spoluobviněným či dokonce obviněným se může stát například osoba, která poskytla úplatek. Za poškozeného nemůže být považován ani ten, který v dobré víře zakoupil odcizenou věc. V tomto případě je poškozeným pouze původní vlastník věci.

V novele se v podstatě jedná o zpřesnění pojmu poškozeného, kdy nadále musí být splněny následující podmínky vzniku škodního vztahu:

1. příčinná souvislost vzniku škody s trestným činem
2. zavinění pachatelem tohoto činu

Dále budu blíže specifikovat pojem **škoda**. Vznik škody je základním předpokladem pro přiznání statutu poškozeného. Ve smyslu trestního řádu je za škodu dle § 43 považována majetková újma, nemajetková újma nebo vydání bezdůvodného obohacení. Za **majetkovou škodu je považována jen ta škoda, kterou lze vyjádřit v penězích**. Může se jednat o skutečně vzniklou škodu, to znamená, o co se majetek poškozeného zmenšil, nebo o újmu vzniklou poškozením věci nebo tím, co poškozenému ušlo, náklady léčení, dávky nemocenského pojištění a dávky důchodového zabezpečení.⁹ Škoda se hradí v penězích, požádá-li o to však poškozený a je-li to možné a účelné, hradí se škoda uvedením do předešlého stavu (§ 442 odst. 2 ObčZ.) Zákonem č. 181/2011 Sb. došlo k novelizaci trestního řádu s tím, že v § 43 TrŘ bylo nahrazeno ustanovení „morální nebo jiné škody“ výrazem „nemajetkové újmy“. **Nemajetkovou újmu se rozumí zásah do práv a zájmu dotčeného subjektu,**

⁹ JELÍNEK, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: SEVT, 1990, s. 303

například trestný čin proti lidské důstojnosti nebo trestný čin proti pořádku ve věcech veřejných a trestný čin hrubě narušující občanské soužití. Dále sem patří škoda, která byla způsobena jednáním pachatele, které je z hlediska stádií vývoje trestného činu přípravou nebo pokusem, a trestné činy omezování svobody nebo vydírání. Další škodou je **škoda na zdraví**. Škodou na zdraví se rozumí takový stav, při kterém byl porušen chod normálních tělesných nebo duševních funkcí poškozeného. Je znesnadněn výkon jeho povolání, obvyklé činnosti a zpravidla vyžaduje lékařské ošetření. V případě škody na zdraví má poškozený právo na tyto nároky:

- a) bolestné
- b) ztížení společenského uplatnění
- c) náhrada za ztrátu na výdělku
- d) náhrada za ztrátu na důchodu
- e) náhrada účelně vynaložených nákladů na léčení
- f) odškodnění pozůstalých v případě úmrtí poškozeného.

Poškozený může dále uplatnit nárok na vydání **bezdůvodného obohacení**.

Vzhledem k tomu, že škoda je předmětem adhezního řízení, zabývám se více tímto pojmem v kapitole o adhezním řízení.

3.2 Charakteristika a rozdělení poškozených

V současné době trestní řád přiznává oprávnění poškozených osob

- a) poškozeným, kteří mohou žádat náhradu škody v trestním řízení (§ 43 odst. 3 a § 228 odst. 1 TrŘ)
- b) poškozeným, kteří toto oprávnění nemají (odst. 1)

Z toho vyplývá, že poškozený, který má právo požadovat náhradu škody, své postavení poškozeného neztrácí ani v případě, když mu byla škoda již plně nahrazena,

buď ještě před zahájením trestního stíhání nebo i v jeho průběhu. Poškození musí o rozhodnutí o svém nároku na náhradu škody požádat soud. Vymezení poškozeného bylo trestním řádem č. 141/1961 Sb. rozšířeno, a to tak, že poškozeným je nejen ten, komu byla způsobena majetková škoda, ale i ten, komu byla způsobena nemajetková újma nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Zvláštní skupinou jsou pak oběti. O obětech pojednává samostatná kapitola této práce.

Poškozený může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická, obec i stát.

3.3 Právní subjektivita poškozeného a způsobilost k právním úkonům

Jak bylo již výše popsáno, poškozeným ve smyslu ustanovení § 43 může být osoba fyzická, právnická i stát.

Osobou fyzickou je každý člověk od svého narození do své smrti. Narozením vzniká způsobilost fyzické osoby mít svá vlastní práva a povinnosti, tzv. právní subjektivitu. Smrtí fyzické osoby její právní subjektivita zaniká. Právní subjektivita je pro všechny fyzické rovná a nemůže být omezena.¹⁰

Fyzická osoba může být pro svou duševní chorobu způsobilosti k právním úkonům zbavena nebo její způsobilost může být omezena. Pokud poškozený nemá způsobilost k právním úkonům s ohledem na jeho věk nebo jí byl z důvodu duševní choroby způsobilosti zbaven, vykonává práva v trestním řízení jeho zákonný zástupce. Jakmile nezletilý poškozený v průběhu trestního řízení dovrší své zletilosti, ať již dosažením 18 let nebo uzavřením manželství, práva zákonného zástupce zanikají.¹¹ V případech, v nichž zákonný zástupce nemůže vykonávat svá práva uvedená v § 45 odst. 1 a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce může k výkonu práv poškozenému ustanovit opatrovníka (§ 45, odst. 2 TrŘ). Podle stanoviska praxe lze opatrovníka poškozenému ustanovit též analogicky podle § 45 odst. 2 v případě, že nelze doručit rozsudek poškozenému, který uplatnil nárok na

¹⁰ Listina základních práv a svobod – ústavní Zákon č. 23/1991 Sb.

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo procesní. Praha: Linde Praha, 2007, s. 177

náhradu škody a který je neznámého pobytu nebo je dlouhodobě hospitalizován nebo je pro dlouhodobý pobyt v cizině nedosažitelný.¹² Opatrovník je ustanoven i v případě střetu zájmu mezi zákonnými zástupci vznikající například tehdy, pokud jeden z rodičů spáchal trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte.

V následujícím odstavci se zaměřím na způsobilost k právním úkonům právnických osob. Z občanského zákoníku vyplývá, že jde o subjekty, které nejsou fyzickou osobou, jimž zákon přiznává způsobilost vystupovat v právních vztazích vlastním jménem. Právnické osoby nabývají právní subjektivitu i způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu svým vznikem. Právnická osoba může činit právní úkony jen prostřednictvím buď svého statutárního orgánu nebo zástupců (§ 22 a násl. ObčZ.). Statutární orgán, který je oprávněn činit úkony právnické osoby, je určen smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zvláštním zákonem. V tomto případě se nejedná o zastoupení, ale o jednání samotné právnické osoby. Je však také možné, aby za právnickou osobu jednal zástupce (dle § 31 až 33 ObčZ.).

V případě uplatnění nároku na náhradu škody (§ 43 odst. 3 TrŘ) přecházejí práva poškozeného na jeho právního nástupce. To je v případě úmrtí poškozeného, zániku právnické osoby nebo přechodu či převodu jejich práv. Právní nástupce poškozeného je tak osobou oprávněnou uplatnit nárok na náhradu škody způsobené trestným činem. Pokud se jedná o náhradu škody spojenou s odškodněním bolesti a ztížením společenského uplatnění poškozeného, nemůže právní nástupce v nároku pokračovat (§ 5,7,9 ObčZ odst. 1,2).

Poškozeným může být i stát, který j dle ustanovení § 21 Obč.Z právnickou osobou. Za stát jedná před soudem pracovník toho státního orgánu, jehož se věc týká, nebo pověřený pracovník jiného orgánu.

¹² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2007, s. 177-178

3.4 Zastupování poškozeného zmocněncem

Poškozený se může rozhodnout, zda bude svá práva vykonávat sám nebo zda se nechá zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1). Zmocněncem může být osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena, při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník.¹³ Zmocněnec zastupuje poškozeného v trestním řízení na základě smlouvy o zastoupení a udělené plné moci. Je oprávněn činit za poškozeného návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky. Je oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený (§ 51 TrŘ). Ve většině případů bývá zmocněncem advokát.

Pokud byl poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, získává tím i nárok na náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Povinnost nahradit tyto náklady má odsouzený. Ve výjimečných případech může soud rozhodnout na návrh poškozeného o povinnosti odsouzeného uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti (§ 154 TrŘ). Zastoupení zmocněncem může být v některých případech bezplatné. Nárok na bezplatnou právní pomoc má ten poškozený, který osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si sám hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce. V takovém případě rozhodne předseda senátu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na bezplatnou právní pomoc nebo za sníženou odměnu. K tomu musí být splněny následující podmínky:

- včasné uplatnění nároku na náhradu škody,
- osvědčení, že poškozený nemá dostatek prostředků k uhrazení nákladů vzniklých přibráním zmocněnce,
- zastoupení zmocněncem nesmí být nadbytečné vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody,
- trestní stíhání musí být ve stadiu přípravného řízení nebo před soudem prvního stupně.

¹³ NETT, Alexander a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 80

Náklady vzniklé s přibráním takového zmocněnce hradí stát. (§ 51a TrŘ).

V souvislosti se zmocněncem je nutné zmínit, že na českém trhu existují společnosti, které se zabývají získáváním odškodného pro osoby, které měly zdravotní újmu při dopravní nehodě, pracovním úrazu, případně jsou pozůstalými po zesnulém při dopravní nehodě nebo po zaměstnanci, jehož úmrtí bylo zapříčiněno pracovním úrazem. Referenti těchto společností aktivně vyhledávají poškozené a následně jako jejich zmocněnci využívají neznalosti těchto osob a nabízejí své služby při získávání odškodného. Poškození vítají možnost získat peníze za svou zdravotní újmu a opravdu jsou pojišťovny náhrady za újmu vyplaceny. Avšak peníze neputují přímo poškozenému, ale společnosti, kterou zmocnil. A poškozený může čekat měsíce i roky, než své peníze dostane. Dle reakcí mnoha poškozených jsou peníze zadržovány na účtech společností, provize za získání odškodného je vysoká a sankce za odstoupení od smlouvy je nemorální. Dle mého názoru by si poškození měli dávat větší pozor, jakého zmocněnce si pro vymáhání svých nároků na odškodnění zvolí.

3.5 Společný zmocněnec

Institut společného zmocněnce byl do trestního řádu zaveden novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. Vzhledem k vzrůstajícímu počtu trestných činů, při kterých byl vysoký počet poškozených, bylo nutné nalézt řešení, které by urychlilo průběh trestního řízení a snížilo by vysoké náklady na financování trestního řízení. V § 44 odst. 2 TrŘ bylo výše uvedenou novelou zakotveno ustanovení, že pokud je počet poškozených mimořádně vysoký a zároveň jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soud, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Počet poškozených není omezen konkrétně a umožňuje široký výklad. V případě, že rozhodující orgán rozhodne usnesením, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, oznámí soud a v přípravném řízení státní zástupce toto usnesení

poškozeným, ale pouze těm, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody. Ostatním poškozeným je usnesení oznámeno až současně s prvním úkonem trestního řízení, ke kterému se předvolávají, či o kterém se vyrozumívají (§ 44 odst. 2 TrŘ). Proti tomuto usnesení trestní řád nepřiznává právo stížnosti. Zavedením institutu společného zmocněnce mělo dojít k posílení práv poškozených a k usnadnění činnosti soudů. Ale v praxi se ustanovení společného zmocněnce ukázalo jako nepraktické. Jak jsem již výše uvedla, poškození si musí svého zmocněnce zvolit. Ve většině případů je zcela nereálné, aby se například tisíce poškozených domluvili na společném zmocněnci, zvláště když jsou z různých částí republiky. Důsledkem je, že si stejně každý poškozený zvolí svého zmocněnce, kterého navrhne a rozhodující orgán mezi takto zvolenými zmocněnci provede výběr a jejich počet sám omezí. Volba společného zmocněnce může naopak vést k prodloužení trestního řízení a v některých případech k prodražení. Souhlasím s autorkou článku, že stávající právní úprava nevede ke zjednodušení průběhu trestního řízení a je třeba provést její změny.¹⁴ Takových změn se možná dočkáme po rekodifikaci trestního práva procesního, která se nachází nyní ve stadiu věcného záměru. Právě tento záměr uvažuje kromě jiného i o změnách v institutu společného zmocněnce. Nový trestní řád by měl problematiku společného zmocněnce řešit ku prospěchu poškozeného.

¹⁴ POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck, 2011, 4(12), 111-113 .

4. Oběť trestného činu

4.1. Pojem oběti trestného činu

V kriminologii a v zákoně o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti č. 209/1997 Sb. je rozlišována zvláštní kategorie poškozeného, a to oběť trestného činu. Ve smyslu citovaného zákona jde o pojem užší a označuje fyzickou osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Jak je patrné podle zákona jsou oběťmi i nejbližší příbuzní osoby, která v důsledku trestného činu zemřela. Konkrétně se jedná o rodiče, manžela či dítě, pokud v době smrti žili se zemřelým ve společné domácnosti, a dále o osoby, kterým zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.

Kriminologie má však na pojem oběť jiný názor. Uvádí oběť pojmem širším než poškozený. Je to z toho důvodu, že zahrnuje osoby, které utrpěly újmu jak v přímé souvislosti s trestným činem, tak zprostředkovaně.¹⁵

Ani řada autorů nemá jednotný názor na přesné vymezení pojmu oběti. Je pojem oběti užší než pojem poškozeného z důvodu, že osoba poškozeného zahrnuje i právnickou osobu? Nebo je pojem oběti obsahově širší, protože nezahrnuje jen osoby, které utrpěly újmu v souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u kterých došlo k újmě zprostředkovaně? Podle mého názoru nelze jednoznačně stanovit hranice mezi poškozeným a obětí.

Přestože následky trestného činu způsobují oběti největší újmu, byla její práva v trestním procesu dlouho opomíjena. Bylo třeba najít způsob jak oběti pomoci. Proto vznikla nová vědní disciplína pod názvem viktimologie, nauka o obětech. Viktimologie zahrnuje jak právní postupy, tak i psychologické a sociologické. Zabývá se psychikou, chováním a prožíváním těch, kteří se stali obětí trestného činu. Postavení obětí v trestním řízení a pomoc obětem je ustanoveno Zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. V současné době vláda České republiky

¹⁵ SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk a kol. Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Příručky Ministerstva spravedlnosti. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti, 2001.

schválila návrh zákona o obětech trestných činů. Aktuálně je návrh v Poslanecké sněmovně ve druhém čtení.

Více se tímto zákonem budu zabývat v kapitole 4.4.

4.2 Viktimizace a typologie oběti

4.2.1 Viktimologie a viktinnost

Viktimologie¹⁶ je mladá vědní disciplína, kterou pokládáme za součást kriminologie. Její vznik se datuje od poloviny minulého století. Podnětem k založení bylo utrpení milionů obětí ve druhé světové válce, ale i snaha o celkové zlepšení pozice oběti, která stála mimo okraj zájmu společnosti. Viktimologie se zabývá obětí, trestným činem, dále její rolí v trestném činu. Dále usiluje o ochranu a účinnější pomoc ve prospěch oběti.

Předmět viktimologie tvoří jevy, které můžeme rozdělit do šesti skupin:

1. Osoba oběti a její vlastnosti
2. Vztahy mezi obětí a pachatelem
3. Proces viktimizace, zejména role oběti v něm
4. Role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci
5. Pomoc oběti, způsoby jejího odškodnění a rehabilitace
6. Ochrana občanů před viktimizací.

V této kapitole bych ráda představila jiný pohled na pojem oběti, to znamená, jak ho vnímá kriminologie. Kriminologie zkoumá oběť na základě vztahů k pachateli jako původu a nositele stop. Zajímá se o charakteristiku a psychické vlastnosti oběti. Výsledky zkoumání mohou vést až k usvědčení pachatele.

¹⁶ z latinského *victima* - oběť

Obětí trestného činu se může stát každá osoba, ale přesto určitý jedinec nebo skupina osob má větší předpoklad stát se obětí než jiní. Tato dispozice se v kriminologii nazývá **viktimmnost**. V každé společnosti existují osoby, u nichž se dá více předpokládat, že se stanou obětí trestného činu a to díky jejich vlastnostem a chování. Na základě výzkumu bylo dokázáno, že s viktimmností souvisí věk, profese oběti, psychické vlastnosti. Psychickou vlastností, která může ovlivňovat viktimmnost, je například zvýšená agresivita, lehkomyšlnost nebo nekritická důvěřivost. Nesmím opomenout významnou charakteristiku ovlivňující viktimmnost, a to je příslušnost k minoritám. Nadprůměrné riziko stát se obětí mají cizinci, přistěhovalci, rasové menšiny a lidé s odlišným náboženským vyznáním. Typickou obětí je osoba trpící mentální retardací. V tomto případě se nejčastěji jedná o šikanu. Zvýšenou viktimmností se vyznačují osoby s asociálním chováním¹⁷.

4.2.2 Viktimizace

Proces, v němž se potencionální oběť stává skutečnou, se nazývá viktimizace. Viktimologie rozeznává tři oblasti viktimizace:

- a) chování oběti
- b) vztah oběť – pachatel
- c) index viktimizace

Oběť svým chováním ve většině případů ovlivňuje iniciaci a průběh trestného činu. Ovlivňuje též povahu a intenzitu újmy, která činem vznikne. Chování oběti může vyvolat nebo vystupňovat útok pachatele, např. provokace. Případy, kdy oběť nijak nezasáhne do procesu, jsou spíše výjimkou. Vztahy mezi obětí a pachatelem sehrávají různou roli. Z pohledu pachatele může být jeho vztah k oběti buď přínosem, to je v případech, kdy zvyklosti a chování oběti napomáhají pachateli ke konání trestného

¹⁷ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004.

činu; nebo je takový vztah pro pachatele nevýhodný. Oběť tak může pachatele snáze identifikovat a zde hrozí snaha odstranit nepohodlného svědka.¹⁸

4.2.3 Typologie obětí

Řada autorů se v kriminologické literatuře zabývá typologií obětí, ale já se zaměřím pouze na jednu z nich, která dle mého názoru nejvýstižnější. Tuto typologii vymezuje Holyst B. jako

- a) oběti, které zavinily svou viktimizaci, a to buď individuálně nebo příslušností k rizikové negativně hodnocené skupině
- b) oběti, které nezavinily svou viktimizaci, a to buď individuálně nebo příslušností k rizikové, ale pozitivně hodnocené skupině¹⁹.

Viktimologie se významně uplatňuje v prevenci kriminality, občané jsou odpovědni za své bezpečí a pokud je to v jejich silách, měli by se snažit zabránit své viktimizaci. Ne všichni jsou však schopni vytvořit takové podmínky, aby zabránili své viktimizaci. Dětem, slabým a bezmocným musí stát poskytovat potřebnou ochranu. Mezi tu patří i potřebná osvěta formou přednášek, pořadů v médiích, článků atd.

4.3 Odškodňování oběti dle zákona č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

Obětí trestné činnosti se může stát kdokoliv z nás. Na rozdíl od pachatele trestné činnosti se oběti staneme bez vlastního zavinění. Ne každý však zná svá práva a využívá dostatečně možností, které se mu jako oběti trestného činu přiznávají. Vzhledem k narůstající kriminalitě a přibývajícimu počtu obětí trestných činů zákonodárce spatřoval nutnost kompenzovat vzniklou újmu obětem trestných činů. Toto bylo

¹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, 2007.

ustanoveno zákonem č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Podstatou zákona je vyčlenění finančních prostředků ze státního rozpočtu na pomoc pro oběti trestné činnosti. Tímto zákonem byl pojem „oběť trestného činu.“ poprvé zaveden do právního řádu. Stát stanoví podmínky, za kterých může být finanční pomoc poskytnuta.²⁰

První podmínkou je, že stát poskytuje pomoc dle ustanovení § 2 odst. 1 na odškodnění újmy na zdraví. Závažná újma na zdraví totiž nedává poškozenému možnost, aby měl stejnou životní úroveň, kterou měl před touto újmou. Pomoc spočívá v poskytnutí jednorázové peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem.

Druhou podmínkou je, že stát poskytuje pomoc pouze na částečné odškodnění. Stát poskytne pomoc paušální částkou 25 000 Kč nebo ve výši, která představuje oběti prokázanou ztrátu na výdělku a prokázané náklady spojené s léčením snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela; pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu částku 150 000 Kč.

Pozůstalému po poškozené osobě poskytne stát pomoc v paušální částce 150 000 Kč, pomoc nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 450 000 Kč, a je-li počet obětí více než tři osoby, poskytovaná částka se u každé oběti přiměřeně krátí.²¹

Pomoc se stanoví v rozsahu způsobené škody, jestliže o náhradě škody bylo již rozhodnuto rozsudkem.

Při určení výše pomoci podle prokazované ztráty na výdělku se zohlední i výdělek, o který by oběť přišla i v budoucnosti.

Další možností je, že pomoc může být snížena a nebo se nepřiznává s přihlédnutím na sociální situaci oběti a k tomu, do jaké míry oběť spoluzavinila vznik škody a zda oběť využila všech zákonných prostředků, aby uplatnila nárok na náhradu škody na pachateli nebo na jiné osobě, která je povinna škodu uhradit.²²

¹⁹ KAISER, Günther. *Kriminologie : Úvod do základů : Kriminologie : Eine Einführung in die Grundlagen*. Translated by Helena Váľková. 1. vyd. Mnichov, Praha: Beck, 1994. XX, 268 s.

²⁰ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998.

²¹ Zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti § 7 odst. 1a,2.

²² Tamtéž § 8

Zákon zároveň vymezuje okolnosti, za nichž stát pomoc neposkytne, i když jsou jinak splněny podmínky pro její proplacení. Mezi ně patří například ty případy, kdy je oběť v trestním řízení pro trestný čin v postavení spoluobviněného, dále v případech, kdy oběť nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu, je-li tento souhlas podmínkou zahájení trestního stíhání nebo pokračování v něm.

Třetí variantou je situace, kdy oběť neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost zejména tím, že bez zbytečného odkladu nepodala oznámení o trestném činu, v souvislosti s nímž požaduje náhradu škody, nebo jako svědek v trestním řízení využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli právo odeprít výpověď.²³

Oběť trestného činu, které na základě zákona vzniklo právo na peněžitou pomoc podává žádost u Ministerstva spravedlnosti nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem, jinak právo zaniká. Ministerstvo spravedlnosti žadateli potvrdí přijetí žádosti a do třech měsíců buď pomoc poskytne nebo sdělí důvody, pro které pomoc nelze poskytnout.

Při podání žádosti má oběť následující povinnost:

- a) pokud je to možné, připojit poslední rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení o trestném činu nebo o jeho oznámení. V případě, že nemá rozhodnutí k dispozici, je nutné označit orgán činný v trestním řízení a uvést údaje o podezřelé osobě, pokud je jí známa,
- b) vymežit škodu vzniklou v důsledku trestného činu a její rozsah, případně výši již uhrazené škody, a úkony, které oběť učinila k vymáhání škody,
- c) doložit údaje o svých majetkových a výdělkových poměrech,
- d) přiložit doklady o výše uvedených skutečnostech, případně nahradit čestným prohlášením.

Je nutné, aby žadatel uvedl počet osob, které splňují podmínky uvedené v § 2 odst.2 zákona o poskytnutí peněžité pomoci, či zda je jediný žadatel. Žadatel je povinen

²³ Zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti § 6 odst. 1a,b,c.

bezodkladně upozornit Ministerstvo spravedlnosti, pokud se po podání žádosti změní okolnosti. Pomoc poskytuje jménem státu Ministerstvo spravedlnosti.

Žádost o pomoc by měla být vyřízena v co nejkratším možném termínu, aby se oběti dostalo potřebné pomoci včas.

4.4 Návrh zákona o obětech trestných činů

V současné právní úpravě chybí komplexní vymezení práv oběti jako subjektu zvláštní péče, na rozdíl od poškozeného, jemuž trestní řád přiznává řadu procesních práv. Z tohoto důvodu zákonodárce spatřuje nutnost zajistit oběti taková práva, že s ní bude zacházeno s ohledem na způsobenou újmu a poskytnutím určité péče bude tato újma alespoň částečně kompenzována. Předkladatel zákona, současný ministr spravedlnosti, k tomu říká:

„Pro většinu obětí trestných činů bývá doba po spáchání trestného činu obtížná. Stává se, že se snižuje její zapojení do pracovního procesu. Stát by měl nastavit taková pravidla, která umožní obětem co nejméně bolestivě se vypořádat s následky trestného činu.“²⁴

V dosavadní právní úpravě tedy nejsou práva oběti trestného činu dostatečně ošetřena. Práva a povinnosti oběti jsou vymezena v několika zákonech a z toho důvodu se zdá být právní úprava jaksí roztržštěná. Proto předkladatel navrhuje přijetí speciálního právního předpisu, který by zcela jasně upravoval a stanovoval práva obětí trestných činů, zejména práva na peněžitou pomoc, právo na sociální služby, právo na informace, právo na ochranu soukromí a právo na poskytnutí odborné pomoci. Konečně by tak mělo dojít ke zvýšení standardu práv oběti. Odbornou pomocí se podle tohoto zákona budou zabývat neziskové organizace, jejichž role bude státem posílena a budou podporovány dotacemi a granty.²⁵

²⁴ Probační a mediační služba České republiky: *Sněmovnou prošla norma posilující práva obětí i návrh zavádějící dohodu o vině a trestu* [online]. PMSCR: [cit. 13.3.2012]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz>

²⁵ Tamtéž.

Největší z těchto organizací v ČR je Bílý kruh bezpečí. Vznikl v roce 1991 a jeho dobrovolnými pracovníky jsou právníci, psychologové, sociální pracovníci, lékaři a policisté. BKB poskytuje bezprostřední pomoc obětem. Pomoc je bezplatná a diskrétní. Podle nového zákona by měla být rozšířena i pravomoc PMS.²⁶

Pokud se zamyslím nad právy oběti trestného činu a poškozeného, vyplývá pro mě jednoznačný závěr. Poškozený v trestním řízení má sice méně práv než obviněný, přesto mu trestní řád přiznává větší rozsah práv než oběti. Procesní práva poškozeného jsou upravena trestním řádem, zatímco vymezení práv obětí je obsaženo v několika zákonech. Novým zákonem o obětech trestných činů by mělo dojít k posílení a k zpřehlednění práv obětí trestných činů. Podle mého názoru by oběť, jakožto osoba s traumatizujícím zážitkem, měla být preferována a chráněna. Za dobrý skutek považuji zakotvení práva na ochranu před psychickou zátěží během vyšetřování, zejména omezení kontaktu s pachatelem. Oběť se v novém zákoně dočká i práva na doprovod důvěrníka, který poskytuje psychickou pomoc.

V době zpracování této práce byl zákon o obětech trestných činů v Poslanecké sněmovně v druhém čtení.

²⁶ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004.

5. Procesní práva poškozeného v trestním řízení

Trestní řád poskytuje poškozenému v rámci trestního řízení značná práva. Jak jsem již zmínila v bodě 3.1 trestní řád ve znění do jeho novely č. 265/2001 Sb. obsahoval nedostatečný rozsah oprávnění poškozeného. Novela trestního řádu se proto stala podmínkou k tomu, aby se tato situace změnila. Práva poškozeného se rozšířila, nikoliv však dostatečně. Právní předpis v § 43 TrŘ odlišuje, zda se jedná o poškozeného, který má nárok na náhradu škody způsobené trestným činem a nebo o poškozeného bez tohoto oprávnění. Poškozený, který má nárok na náhradu škody má právo dle § 43 odst. 3 TrŘ, aby soud uložil obžalovanému v odsuzujícím rozsudku povinnost nahradit tuto škodu. Poškozený tak může uplatňovat svůj nárok na náhradu škody přímo v trestním řízení, tzv. adhezní řízení. Subjektem adhezního řízení tedy může být pouze ten poškozený, který má proti obviněnému nárok na náhradu majetkové škody, která byla způsobena trestným činem.

„Procesní práva poškozeného, která mu v řízení náležejí, sledují tři cíle, jedná se o morální satisfakci, neboť poškozený je osobou která je trestným činem bezprostředně dotčena, a má tedy zájem na prokázání viny pachatele a jeho následném odsouzení, dále pak jde o vyřešení konfliktu mezi pachatelem a poškozeným a také přiznání náhrady škody poškozenému v adhezním řízení.“²⁷

5.1 Procesní práva náležející každému poškozenému

5.1.1 Práva náležející poškozenému v celém procesu trestního řízení

V této kapitole se budu zabývat procesními právy, která náleží poškozenému bez ohledu na to, zda má nárok na náhradu škody či nemá. Jedním z nejzákladnějších práv je **právo být orgány činným v trestním řízení poučen o svých právech a musí mu**

²⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a kol. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 244.

být poskytnuta možnost jejich uplatnění. Dle mého názoru by poučení poškozeného o jeho právech mělo být řádné, ne pouze formální, a to z toho důvodu, aby poškozený mohl svá práva dostatečně využít. V případě, že poškozený nebyl řádně poučen, a z toho důvodu neučinil včas a řádně návrh na náhradu škody dle § 43 odst. 3, ztrácí tím možnost přiznání náhrady škody v adhezním řízení. Zvláštním případem poučovací povinnosti je povinnost orgánů činných v trestním řízení poskytnout poučení oběti trestného činu o podmínkách, za nichž mohou žádat o poskytnutí peněžité pomoci (dle Zákona č. 209/1997). Dle mého názoru je řádné poučení poškozeného velmi důležitou součástí celého procesu. Bez řádného poučení poškozený mnohdy neuplatní všechna svá práva v dostatečném rozsahu. Poškozenému bych doporučila maximální aktivitu, zejména k důraznému domáhání se práva být o všech svých oprávněních řádně poučen orgány činnými v trestním řízení (§ 46 TrŘ).²⁸

Poškozený by měl být i řádně poučen o svém **právu žádat soud a v přípravném řízení státního zástupce o informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, že odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu nebo z něj uprchl, že odsouzený byl propuštěn z výkonu ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, nebo z výkonu uprchl** (§44a TrŘ). Je důležité, aby poškozený znal své právo žádat informace o propuštění nebo útěku pachatele, neboť včasným informováním může poškozený sobě nebo osobám blízkým zajistit bezpečnost. Často se stává, že pachatel trestného činu se po propuštění z vazby nebo výkonu trestu, případně při útěku, vrací ke své oběti v úmyslu jí ublížit a pomstít se tak za její výpověď. Za nedostatečné považují ustanovení § 70a odst. 2 TrŘ, dle něhož poškozený a svědek, který podal žádost podle § 44a TrŘ se vhodným způsobem vyrozumí o propuštění obviněného z vazby nebo o jeho uprchnutí z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo a § 321 odst. 5 TrŘ, kde je uvedeno, že poškozený (nikoliv už svědek) podal žádost podle §44a TrŘ musí být věznicí písemně upozorněn na propuštění odsouzeného z výkonu trestu nebo o jeho uprchnutí bezodkladně, nejpozději však v den následující po propuštění nebo po útěku. Lhůty pro oznámení o skutečnostech propuštění nebo útěku jsou podle mého názoru pozdní. Doc. JUDr. Pavel Vantuch, CSc. navrhuje informovat poškozené a svědky

²⁸ viz Příloha č. 1

nejpozději v den předcházející propuštění obviněného z vazby na svobodu, u obviněných, u nichž je v průběhu trvání vazby rozhodnuto o jejich propuštění, pak informovat poškozené a svědky neprodleně po rozhodnutí o jejich propuštění na svobodu, tj. v době, kdy je obviněný ještě stále na propouštěcím oddělení vazební věznice. Při útěku musí být poškození a svědkové vyrozumíváni bezodkladně poté, co je útěk obviněného zjištěn.

Stejně tak při propuštění odsouzených z výkonu trestu autor navrhuje písemně informovat poškozené i svědky ještě před propuštěním odsouzených a u odsouzených, kteří uprchnou z výkonu trestu odnětí svobody vyrozumět ohrožené poškozené a svědky neprodleně, poté co je útěk zjištěn, nejlépe osobní informací poskytnutou policejním orgánem v místě bydliště poškozeného či svědka.²⁹

Poškozený má dále **právo na to, aby při provádění úkonů trestního řízení bylo s poškozeným jednáno tak, jak to vyžaduje význam, výchovný účel trestního řízení a aby byla vždy šetřena jeho osobnost a ústavou zaručená práva (§52 TrŘ)** Uplatněním tohoto práva může být například ustanovení § 8/a TrŘ o neposkytování informací o osobách, které přímo nesouvisejí s trestnou činností, nebo ustanovení § 102 TrŘ o šetrném jednání při výslechu poškozeného – svědka mladšího 15 let, nebo ustanovení § 200 odst. 1 TrŘ o vyloučení veřejnosti při hlavním líčení pro ochranu bezpečnosti svědků.

Zákon přiznává poškozenému v trestním řízení **právo používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka (§ 2 odst. 14 TrŘ.), právo činit návrhy na doplnění dokazování**, a to již v průběhu přípravného řízení i později v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání konaném o odvolání (§ 43 odst. 1, § 215 odst. 4 TrŘ), **právo poškozeného nahlížet do spisů** (výjimkou z tohoto práva je nahlížení do protokolu o hlasování) **činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí** (§ 65 TrŘ). Pokud jde o nahlížení do spisů ještě před zahájením trestního stíhání, a to od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, má poškozený též oprávnění nahlížet do spisů dle § 65 TrŘ. Postavení poškozeného má při postupu před zahájením trestního stíhání i ten, kdo o sobě

²⁹ VANTUCH, Pavel. K Informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). *Trestněprávní revue*, 2005,

prohlašuje, že byl poškozen trestným činem, a to až do doby, než je zjištěn opak. To znamená do doby, než je ve věci skončeno ověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu. Policejní orgán může poškozenému právo nahlédnout do spisů ze závažných důvodů odepřít. Státní zástupce je povinen urychleně přezkoumat závažnost těchto důvodů.

Důvodem k odepření nahlédnout do spisů může být okolnost, že bude třeba poškozeného vyslechnout jako svědka a že by nahlédnutím do spisů mohla být snížena hodnota tohoto důkazu, který má přispět k řádnému objasnění věci. V praxi bývá často i důvodem pro odepření nahlédnutí do spisu poškozeným zejména okolnost, že by tím mohl být zmařen účel postupu před zahájením trestního stíhání, tzn. provedení úkonů nezbytných k odhalení trestných činů a zjištění jejich pachatelů. Orgány činné v trestním řízení se odvolávají na § 65 odst. 2 TrŘ s tím, že toto je závažný důvod k odepření, a ztotožňují se s tím někdy i státní zástupci. Avšak od novely trestního řádu nelze od 1.1.2002 za závažný důvod odepření považovat ani poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování jako druhé fáze přípravného řízení, a ani obecný odkaz na maření výsledků postupu před zahájením trestního stíhání, tedy v první fázi trestního řízení. V mnoha případech se stává, že poškozený, jemuž bylo policejním orgánem odepřeno nahlédnout do spisů, se s touto okolností smíří, ale tím se připraví o možnost přezkoumání tohoto odepření státním zástupcem. Myslím si, že pokud by poškozený byl již v této fázi zastoupen zmocněncem, policejní orgán zmocněnci nahlédnutí do spisu umožní nebo odepření řádně odůvodní nebo zmocněnec požádá státního zástupce o přezkoumání závažnosti důvodů odepření nahlédnutí do spisu.³⁰

Právo nechat se zastupovat zmocněncem (§ 50 TrŘ) – toto oprávnění je popsáno v kapitole 3.4.

Právo vznést námitky proti osobě znalce, odbornému zaměření znalce nebo proti formulaci otázek položených znalci (§ 105 odst.3 TrŘ).

Některý z poškozených má právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním § 163 TrŘ a vzít ho zpět kdykoliv než se soudce odebere k projednání. Pro trestné činy uvedené v

1(12), 14-18 s

³⁰ VANTUCH, Pavel. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*. 2005, 6(12), 145-147 s.

§ 163 TrŘ lze zahájit , v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného (je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas jen jednoho z nich).

Souhlas s trestním stíháním poškozený nemusí udělit, popřípadě ho může vzít kdykoliv zpět. Více se o souhlasu poškozeného s trestním stíháním zabývá v šesté kapitole.

5.1.2 Práva náležející poškozenému v přípravném řízení

Poškozený má právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy ve vyšetřování nebo závady v postupu policejního orgánu nebo žádat o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu státního zástupce. Tato žádost musí být vyřízena neprodleně, o výzkumu přezkoumání musí být žadatel vyrozuměn. Vyřízení žádosti o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu státního zástupce přísluší státnímu zástupci bezprostředně vyššího státního zastupitelství (§ 157a TrŘ). Poškozenému se přiznává **právo žádat, aby poškozenému byly do vlastních rukou doručeny opisy rozhodnutí, proti kterým může podat opravný prostředek** (§ 64 odst. 1b TrŘ).

Trestní řád přiznává poškozenému dle ustanovení § 196 odst. 1 **právo na doručení opisu obžaloby, je-li jeho pobyt nebo sídlo známé.** Je nutné, aby opis obžaloby byl doručen nejpozději s předvoláním k hlavnímu líčení, a aby byl poškozený vyzván k včasnému sdělení návrhů na provedení dalších důkazů u hlavního líčení. Dále **právo na doručení usnesení o odložení věci a právo podat stížnost proti tomuto usnesení** (§ 159a odst. 5 TrŘ), **právo , aby poškozenému bylo oznámeno usnesení o postoupení věci a právo napadnout také usnesení stížností** (§ 171 odst. 2 TrŘ), **právo na vyrozumění o zastavení trestního stíhání** (§ 172 odst.3 TrŘ) a právo podat proti tomu stížnost, **a o přerušování trestního stíhání** (§ 173 odst. 3 TrŘ).

5.1.3 Práva poškozeného v řízení před soudem

Poškozený má **právo účastnit se hlavního líčení** dle § 43 odst. 1 TrŘ. Ve vyrozumění pro poškozeného předseda senátu uveden den hlavního líčení se zachování zpravidla alespoň třídní lhůty. Dalším právem poškozeného je právo **klást se souhlasem předsedy senátu vyslychaným osobám otázky** a to zpravidla tehdy, když předseda senátu své dotazy skončil a když už nemají otázek členové senátu (§ 215 odst. 1 TrŘ). Poškozený je **oprávněn před skončením řízení se k věci vyjádřit** (§ 43 odst. 1 TrŘ), poškozený případně jeho zmocněnec je oprávněn **přednést závěrečnou řeč** (216 odst. 2 TrŘ), poškozený však **nemůže přednést poslední slovo** jako obžalovaný.

5.1.4 Práva poškozeného v odvolacím řízení

Dle ustanovení § 233 TrŘ má poškozený **právo účastnit se veřejného zasedání o odvolání** Poškozený musí být vyrozuměn o době a místě konání veřejného zasedání o odvolání se zachováním třídní lhůty, poškozený **má právo vyjádřit se k věci před skončením veřejného zasedání o odvolání**.

5.2 Práva poškozeného s nárokem na náhradu škody

Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, má kromě výše uvedených ještě další práva. Poškozený je v tomto případě subjektem adhezního řízení. Cílem těchto práv je zajistit pomoc při uplatňování nároku poškozeného na náhradu škody, která byla způsobena trestným činem. Z toho vyplývá, že nejvýznamnějším oprávněním je **právo uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody** (dle § 43 odst.3, § 228 a § 229 TrŘ). Podle § 43 odst. 3 je poškozený oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným

činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování.³¹

Poškozenému lze v odsuzujícím rozsudku (§ 228 odst. 1 TrŘ) přiznat nárok na náhradu škody za splnění následujících procesních předpokladů:

a) Podání návrhu poškozeného na náhradu škody dle § 43 odst. 3 TrŘ

Soud v adhezním řízení nemůže rozhodnout o nároku na náhradu škody, nebyl-li učiněn návrh. Jde o výjimku ze zásad oficiality a proto zde soud nerozhoduje z úřední povinnosti. Chce-li poškozený dosáhnout náhrady škody, musí svůj nárok vždy uplatnit. Státní zástupce od 1.7.1990, kdy nabyla účinnosti novela trestního řádu (Zák. č. 178/1990 Sb.) již není oprávněn učinit za poškozeného návrh na náhradu škody. Tuto možnost nemá ani po novele trestního řádu č. 265/2001. Uplatnění nároku na náhradu škody nelze zaměňovat ani s návrhem poškozeného na zajištění jeho nároku na majetku obviněného podle § 47 odst. 1, 4 TrŘ.

b) Uplatnění nároku vůči konkrétní osobě (obviněnému)

Poškozený musí v návrhu označit konkrétní osobu a jestliže škodu způsobí více obviněných, poškozený musí nárok uplatnit ve vztahu ke každému z obviněných, a to buď na podkladě principu solidární odpovědnosti (§ 438 ObčZ), tzn. Všichni obvinění rovným dílem, nebo podle dělené odpovědnosti, podle účasti na jejím způsobení (§ 438 odst. 2 ObčZ), popř. podle míry zavinění (§ 179 odst. 5 Zákoník práce). Pokud by tak neučinil, soud rozhodne o nároku na náhradu škody pouze ohledně obviněného, ve vztahu k němuž byl nárok předepsaným způsobem uplatněn.³²

c) Další podmínkou je včasnost uplatnění nároku.

Návrh na náhradu škody je nutné učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dotazování, a pokud je ve věci vydáván trestní příkaz, tak před jeho vydáním. Lhůta

³¹ viz Příloha č. 2

³² NOVOTNÝ, František, RŮŽIČKA, Miroslav. *Trestní kodexy*. Trestní zákon a trestní řád. 2. vyd. Praha: Eurounion, 2002.

pro podání návrhu musí být dodržena dle § 43 odst. 2, 206 odst. 2 a § 207, odst. 1. TrŘ. Pokud by poškozený svůj návrh na náhradu škody podával až během své výpovědi při hlavním líčení, soud o tomto návrhu již nerozhodne. Lhůta pro uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody je lhůtou procesní, kterou trestní řád neumožňuje navrátit, a to ani za situace, že poškozený nebyl orgány činnými v trestním řízení řádně poučen nebo kdy soud prvního stupně nesplnil povinnost ustanovenou v § 198 odst. 2 TrŘ a nevyrozuměl poškozeného řádně a včas o konání hlavního líčení. Jiná situace nastává v okamžiku, kdy dojde k novému řízení v 1. stupni na základě zrušení rozsudku v odvolacím řízení (§ 245 TrŘ) , příp. dalších řízeních a hlavní líčení probíhá celé znovu. Poškozený má tak právo znovu navrhnout náhradu škody až do zahájení dokazování. Toto neplatí, pokud soud prvního stupně pouze doplňuje důkazy a hlavní líčení neprobíhá celé znovu. Soud není oprávněn přiznat poškozenému vyšší náhradu škody, než kterou nárokoval ve svém návrhu, pokud se soud již odebral k závěrečné poradě. Tato zásada je porušena, pokud poškozený žádal náhradu škody dle účasti obžalovaných na ní a byla jim soudem přiznána náhrada škody solidárně. Pro včasné uplatnění nároku na náhradu škody považují za zcela nezbytné, aby orgány činné v trestním řízení opravdu řádně poučily poškozeného o podmínkách uplatnění nároku.

d) Nárok musí být uplatněn řádně

V nároku na náhradu škody musí být uvedeny údaje , ze kterých je patrný důvod této náhrady a výše uplatňovaného nároku na náhradu škody. Poškozený může uvést alespoň minimální výši nároku nebo přesnou částku způsobené škody. Ohledně důvodu nároku na náhradu škody postačuje poukaz na to, že skutkem, který byl posouzen jako trestný čin, byla poškozenému způsobena škoda a že tuto škodu požaduje nahradit. Co se týká výše škody, je možné připustit i odkaz na bodové ohodnocení bolestného nebo náhrady za ztížení společenského uplatnění. Domnívám se, že mnohdy poškozený neumí vyčíslit způsobenou škodu a ani neví, na koho se v tomto případě obrátit. A proto znovu důrazně apeluji na nutnost řádného poučení poškozeného. Nárok na náhradu škody je nutné uplatnit pouze

způsobem a formou, které nevzbuzují pochybnosti, zda poškozený náhradu skutečně požaduje. Případné závady v podaném návrhu je třeba odstranit nejpozději v hlavním líčení před zahájením dokazování. Pokud závady nebudou včas odstraněny, soud o nároku na náhradu škody nerozhodne.

Uplatněný nárok na náhradu škody může poškozený vzít zpět. Pak se vychází z toho, jako by nárok na náhradu škody nikdy neuplatnil.

e) O nároku poškozeného nesmí být již rozhodnuto

Na rozdíl od občanského soudního řízení nezná adhezní řízení tzv. překážku litispendence. Z toho vyplývá, že samostatné uplatnění nároku na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v civilním či jiném příslušném řízení nebrání uplatnění stejného nároku v řízení trestním. Nárok, o němž již bylo rozhodnuto, nelze uplatnit, i když toto rozhodnutí není pravomocné. Pokud již tedy bylo rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení, není možné v trestním řízení nárok na náhradu škody uplatňovat. Soud je povinen poškozeného poučit (§ 46, 44 odst. 3 TrŘ).³³

Dalším právem poškozeného, který je subjektem adhezního řízení, je **právo učinit návrh na zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného dle § 47 odst. 1 TrŘ**, jestliže existuje důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení bude ze strany obviněného mařeno nebo ztěžováno, poskytuje § 47 poškozenému oprávnění učinit návrh na zajištění nároku na majetku obviněného. Zajištění na majetku obviněného může být až do pravděpodobné výše škody. O zajištění rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo poškozeného. V přípravném řízení rozhoduje státní zástupce na návrh poškozeného. Jak vyplývá z § 47 odst. 9, poškozený musí být o zajištění vyrozuměn a v případě, že by rozhodnutím došlo ke zrušení dle § 48, omezení,

³³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2007.

případně by zajištěná věc byla ze zajištění vyňata, má proti tomu poškození právo podat stížnost.

Mezi další práva poškozeného patří **právo být ve vyrozumění o hlavním líčení upozorněn, že pokud se k hlavnímu líčení nedostaví, bude soud o jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení rozhodovat na podkladě jeho vlastních návrhů** (§ 198 odst. 2 TrŘ).

Poškozenému, který řádně a včas uplatnil nárok na náhradu škody, náleží **právo na doručení opisu rozsudku** dle § 130 TrŘ. Opis rozsudku je mu třeba doručit i v případě, že byl přítomen jeho vyhlášení. Měl-li poškozený zmocněnce, doručí se opis rozsudku pouze jemu (§ 130 odst. 3 TrŘ). Stejně je tomu i v případě trestního příkazu dle § 314 f odst. 2 TrŘ. Z ustanovení obou paragrafů vyplývá, že právo doručit opis rozsudku nebo trestního příkazu má pouze ten poškozený, kterému byl přiznán nárok na náhradu škody. Podle mého názoru by toto právo měl mít i poškozený, kterému nárok na náhradu škody přiznán nebyl. Myslím, že by měl být informován o závěru trestního řízení. Stejně tak právo na odvolání proti tomu rozsudku (§ 246 odst. 2 TrŘ) náleží pouze poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody. Je oprávněn podat odvolání proti výroku o náhradě škody (§ 246 odst.1 TrŘ) a nemajetkové újmy v penězích. Avšak právo podat opravný prostředek proti trestnímu příkazu nemůže ani poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody.

Za nedostatek právní úpravy považuji skutečnost, že zákon umožňuje rozhodnout o nároku poškozeného, ale nedává mu právo podat proti vydanému trestnímu příkazu opravný prostředek – odpor. Z toho je jasně patrná nerovnost procesních stran, neboť obviněný tuto možnost má. Zde souhlasím s J.Jelínkem a Z.Sovákem, že by bylo správné, kdyby poškozený, který řádně uplatnil svůj nárok na náhradu škody, měl právo podat proti trestnímu příkazu odpor. Podáním odporu by došlo ke zrušení trestního příkazu ve výroku o náhradě škody. V tomto případě by soud znovu rozhodoval o náhradě škody a nebo by odkázal poškozeného na občanskoprávní řízení. Otázkou je, zda by řízení o náhradě škody v občanskoprávním řízení nebylo zdlouhavé, tím by k žádnému vylepšení pro poškozeného nedošlo.

Prokáže-li poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody, svou nemajetnost, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, v přípravném řízení soudce, že má nárok **na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu** (§ 51a odst.1 TrŘ).³⁴ Návrh na rozhodnutí o nároku na bezplatnou právní pomoc podává poškozený podle § 51a odst. 2 TrŘ v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce. Zde se můžeme setkat s nerovností práv poškozeného, který má nárok na náhradu škody, a poškozeného bez tohoto nároku. Jestliže dle § 50 odst. 1 TrŘ má každý poškozený právo nechat se zastupovat zmocněncem, pak právo na bezplatnou právní pomoc je přiznáno pouze poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody.

Na závěru uvedu právo, které považuji ve výčtu uvedených práv za důležité. Jedná se o **právo poškozeného na náhradu nákladů souvisejících s účastí poškozeného v trestním řízení**.³⁵ Jak je uvedeno v § 154 TrŘ, má poškozený, kterému byl aspoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, také nárok na náhradu nákladů. Odsouzenému byla uložena povinnost k náhradě škody a je tak povinen poškozenému nahradit i náklady, které poškozenému vznikly jeho účastí v trestním řízení včetně nákladů spojených s přibráním zmocněnce. Ve výjimečných případech může soud uložit povinnost odsouzenému uhradit zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti.³⁶

V této kapitole jsem se snažila představit podle mého názoru nejdůležitější práva náležející poškozenému. Výčet procesních práv není zdaleka úplný. Počet oprávnění poškozeného je ve skutečnosti rozsáhlejší. Domnívám se, že trestní řád, až na výjimky, přiznává poškozenému dostatek práv, poškozený o nich však musí vědět, být o nich poučen a musí mu být dána možnost je uplatnit.

³⁴ viz Příloha č. 3

³⁵ viz Příloha č. 4

³⁶ Zákon č. 141/1961 Sb. trestní řád

6. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného bylo zavedeno do trestního řádu až novelou z roku 1990 (č. 178/1990 Sb.). Před účinností této novely byly orgány činné v trestním řízení povinny stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozvěděly, bez ohledu na stanovisko poškozeného. Podle nové právní úpravy je trestní stíhání za trestné činy uvedené v § 163 odst. 1 TrŘ podmíněné souhlasem poškozeného, pokud mezi pachatelem a poškozeným je příbuzenský nebo obdobný vztah vymezený v zákoně.³⁷ Pro tyto trestné činy je charakteristické, že jsou důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, neexistuje veřejný zájem na trestním stíhání a vzniklý následek není zvláště závažný.

Výčet skutkových podstat trestných činů je poměrně omezený a vztahuje se na drobné majetkové přečiny a přečiny proti občanskému soužití. Jestliže trestným činem bylo poškozeno několik osob, postačí souhlas jen jednoho z nich.. Povinností orgánů činných v trestním řízení je poučit poškozeného o možnosti vyjádření souhlasu s trestním stíháním podle § 163 odst. 1 TrŘ a výslovně se ho zeptat, zda tento souhlas uděluje, a to ještě před zahájením trestního stíhání nebo ihned poté, co se o poměru poškozeného k pachateli dozví. Souhlas se vždy dává pro konkrétní trestné činy a ve vztahu k trestnímu stíhání určité osoby. Poškozený vyjádří svůj souhlas buď písemně nebo je zaznamenán jeho obsah do protokolu. Souhlas s trestním stíháním může poškozený vzít kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas však nelze znovu udělit (§ 163 odst. 2 TrŘ). Trestní řád počítá i s případy, kdy by se jednalo o souběh trestných činů a některé by byly vázány na souhlas poškozeného a některé ne. Pak mi trestní stíhání mohlo být vedeno jen pro ty trestné činy, na něž se souhlas nevztahuje.³⁸

Novelou č. 265/2001 Sb. došlo k rozšíření § 163a TrŘ, kde jsou uvedeny okolnosti, za kterých není třeba souhlasu poškozeného s trestním stíháním.

³⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2007.

První takovou okolností je **smrt poškozeného**, další okolností je **duševní choroba nebo porucha**, pro kterou byl poškozený zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Mezi další okolnosti patří i **věk poškozené osoby**. Souhlasu s trestním stíháním není třeba, pokud je poškozeným osoba mladší 15 let. Pokud tato osoba dosáhne patnáctého roku v průběhu řízení, není oprávněna svůj souhlas vzít zpět, protože jej ani neuplatnila. Poslední okolností je situace, kdy je patrné, že **souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní** vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Myslím si, že dokázání této skutečnosti může být mnohdy velmi obtížné. Podle § 163a odst. 2 TrŘ je dána skutečnost, že pokud se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří k souhlasu s trestním stíháním dle § 163 TrŘ, pak mu poskytne podle povahy věci přiměřenou lhůtu k vyjádření, nejvýše však 30 dnů. Po marném uplynutí lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze. Poškozený o tomto musí být písemně poučen.³⁹

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného dle ustanovení § 163 a § 163a TrŘ představuje **výjimku ze zásady legality a oficiality**. Zásada legality je vyjádřena v § 2 odst. 3 TrŘ a vyplývá z ní, že státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny postupovat z úřední povinnosti, což jim ukládá zásada oficiality (§ 2 odst. 4 TrŘ.). Výkon činnosti z úřední povinnosti znamená, že úkony jsou prováděny, jsou-li pro to dány zákonné důvody. V případě této výjimky se zákonodárcům jeví racionální ponechat rozhodnutí o stíhání pro trestné činy uvedené v § 163 TrŘ v rukou poškozeného.⁴⁰

Za pozitivní považuji, že pokud má poškozený možnost neudělit souhlas s trestním stíháním osoby blízké, může tím zamezit dalšímu vzájemnému konfliktu, který by trestní stíhání mohlo způsobit. Ale můžeme zde spatřovat i negativní stránku, kterou vidím

³⁸ ŽATECKÁ, Eva, PŘEPECHALOVÁ, Kateřina. Několik poznámek k postavení poškozeného v trestním řízení. In: *law.muni.cz* [online]. 2010.

³⁹ viz Příloha č. 5

⁴⁰ FRYŠTÁK, Marek a kol. *Trestní právo procesní*. Ostrava: KEY Publishing, 2009.

v přenesení odpovědnosti za stíhání trestného činu na poškozeného. Často dochází k situacím, kdy je na poškozeného vyvíjen nátlak, aby souhlas s trestním stíháním neudělil. Tento problém bývá v praxi obtížné odhalit a pachatel tak zůstává nepotrestán.⁴¹

⁴¹ MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 trestního řádu? Trestní právo. 2003, 12(12).

7. Adhezní řízení

Adhezním řízením se rozumí projednání nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem v rámci trestního řízení. Adhezní řízení je součástí trestního řízení v případech, kdy byl nárok poškozeného na náhradu škody řádně a včas uplatněn (§ 43 odst. 3 TrŘ) a kdy soud o tomto nároku rozhoduje. Netvoří žádnou samostatnou část trestního řízení, ale splývá s ním, zejména ve stadiu dokazování. V adhezním řízení soud rozhoduje o náhradě škody podle hmotného práva jiné povahy než trestní, nejčastěji podle občanského zákoníku, obchodního nebo zákoníku práce, ale podle trestního řádu. Oproti civilnímu řízení má pro poškozeného adhezní řízení mnohé výhody. Může tak obvykle dosáhnout rychlejšího rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody, odpadají mu další soudní poplatky, případně náklady na právní zastoupení. Poškozený není nucen absolvovat další samostatné řízení o náhradě škody. Novou právní úpravou, tj. zákonem č. 185/2011 Sb. byla vyplněna mezera v zákoně, kdy poškozený neměl možnost domáhat se v adhezním řízení svého nároku na náhradu **nemajetkové újmy**, či posouzení toho, zda se nejedná o bezdůvodné obohacení. Cílem této kapitoly je vyjasnit některé předpoklady pro přiznání nároku podle nové právní úpravy účinné od 1.7.2011. Subjektem adhezního řízení je taková osoba, které vznikl proti obviněnému nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Tento nárok může mít fyzická osoba nebo právnická osoba, která byla trestným činem přímo poškozena, nebo právní nástupce poškozeného s výjimkou, když se jedná o odškodnění bolesti nebo ztížení jeho společenského uplatnění.

7.1 Hmotněprávní předpoklady pro přiznání nároku poškozeného

Poškozenému lze v adhezním řízení přiznat náhradu majetkové škody a nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení dle ustanovení § 228 odst.1. Jak jsem již uvedla v kapitole č. 3, majetkovou škodou se rozumí taková

majetková nebo nemajetková újma, kterou lze nahradit nebo zmírnit v penězích nebo napravit uvedením do původního stavu. Pojem nemajetková újma v penězích vysvětluje zákon a nauka odlišně. V tomto případě není jasné, zda do pojmu nemajetkové újmy zahrneme kromě újmy na osobnostních statcích (§ 11 ObčZ) i další újmy nemajetkového charakteru nebo se budeme striktně držet pojmu nemajetková újma dle § 43 odst. 3 a § 228 TrŘ, kde se mluví pouze o nemajetkové újmě bez jakýchkoliv omezení. Podle mého názoru novela trestního řádu č. 185/2011 Sb. sice přinesla nový pojem do trestního řádu, a to „nemajetková újma v penězích“, ale přesto stále není jasné, co přesně tento pojem představuje. Z toho vyplývá, že je na rozhodnutí každého soudu, jak bude postupovat. Jasná je snad alespoň forma její náhrady, to znamená v penězích. Poškozený v adhezním řízení může dále žádat o vydání **bezdůvodného obohacení**. Bezdůvodným obohacením podle § 451 odst.2 ObčZ je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plnění z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Dle § 451 odst.1 ObčZ je stanoveno, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat. Dále z § 454 ObčZ vyplývá, že bezdůvodně obohacen je i „ten, za něžž bylo plněno, co po právu měl plnit sám“.

Dalším předpokladem pro vymáhání výše uvedených nároků v rámci adhezního řízení je podmínka vzniku újmy v příčinné souvislosti s trestným činem, tzn. se skutkem, pro který je obviněný stíhán.

Hmotněprávním předpokladem je i skutečnost, že se nejedná o promlčený nárok, respektive, že obviněný nevznesl námitku promlčení. K promlčení práva dojde, nebylo-li vykonáno v době stanovené v občanském zákoníku. Promlčecí dobou se rozumí lhůta, v níž musí být vykonáno právo, jinak mohou nastat účinky promlčení. Délky promlčecí doby upravuje občanský zákoník.⁴²

⁴² GLATZOVÁ, Andrea. Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2012, 1(12), s. 6-10.

7.2 Rozhodnutí soudu o náhradě škody způsobené trestným činem

Pokud byly splněny všechny výše uvedené hmotněprávní předpoklady včetně procesních podmínek uvedených v bodě 5.2, soud je povinen spolu s výrokem o vině rozhodnout také o uplatněném nároku na náhradu škody a nesmí zbytečně poškozeného odkazovat na občanskoprávní nebo jiné řízení. Trestní řád ukládá soudu povinnost uložit obžalovanému povinnost k náhradě škody vždy, jestliže škoda a její výše je součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným. Tuto povinnost nemá v případě, byla-li již škoda uhrazena, případně existuje jiná zákonná překážka k přiznání nároku (§ 228 odst.1 TrŘ). Z toho vyplývá, že nárok na náhradu škody lze přiznat pouze v odsuzujícím rozsudku, jímž byl obžalovaný uznán vinným, případně vydáním trestního příkazu.⁴³

Nyní se zmíním o možných způsobech rozhodnutí soudu. Jako první uvedu situaci, kdy soud zproští obžalovaného obžaloby. V tomto případě soud odkáže poškozeného s jeho celým nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem (§ 229 odst.3 TrŘ). Uzná-li soud obžalovaného vinným, může soud rozhodnout třemi způsoby (§ 228, § 229 TrŘ):

- a) nárok na náhradu škody vůči obžalovanému přizná v plné výši,
- b) nárok na náhradu škody přizná jen zčásti a se zbytkem jej odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem,
- c) soud odkáže poškozeného s celým svým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, pokud je třeba provádět další dokazování, jež by podstatně protáhlo soudní řízení.⁴⁴

V této kapitole bylo mým cílem vymezit smysl adhezního řízení, dále hmotněprávní předpoklady, které jsou nezbytné pro přiznání nároku na náhradu škody. Neméně důležitou součástí adhezního řízení je subjekt adhezního řízení, to znamená osoba, která

⁴³ MUSIL, Jan, KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo procesní*. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 1999.

⁴⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2007.

je oprávněna vymáhat nároky na náhradu škody. Nová právní úprava účinná od 7.1.2011 sebou přináší pochybnosti o tom, jaké soukromoprávní nároky lze poškozenému v rámci adhezního řízení přiznat. V souvislosti se zavedením shrnujícího pojmu nemajetková újma novelou trestního řádu vyvstala i nutnost doškolení těch trestních soudců, kteří doposud neměli zkušenosti s aplikací soukromoprávních předpisů.

II. Empirická část

8. Kvalitativní výzkum

8.1 Cíl výzkumu

Plánovaným cílem výzkumu bylo zjistit, zda právní řád České republiky dostatečně ošetřuje práva poškozených v trestním řízení a shromáždit informace pro posílení právního vědomí populace.

8.2 Metodika výzkumu a výzkumné otázky

Bylo rozhodnuto o provedení kvalitativního výzkumu, který se jevil pro výzkum nejvhodnějším. Mezi specifika kvalitativního výzkumu patří také techniky sběru dat. Nejčastěji se používají rozhovor, pozorování a analýza dokumentů. Já jsem se rozhodla pro použití polostrukturovaného rozhovoru formou dotazování. Mým cílem bylo kontaktovat vybrané odborníky, kterých se téma poškozený a jeho ochrana nějakým způsobem dotýká, mají znalosti trestního práva a při své práci přicházejí do styku s aplikováním práv poškozených. Rozhodla jsem se oslovit orgány činné v trestním řízení, pracovníky občanských sdružení zabývajících se poškozenými osobami a oběťmi trestných činů, zaměstnance Probační a mediační služby, celkem osm osob.

Pro polostrukturovaný rozhovor jsem připravila soubor několika otázek, které měly rámcově tvořit okruh toho, co nás bude zajímat. Jedná se o volné otázky, které respondentovi nenabízejí žádnou variantu odpovědi a nechávají mu tak pro vyjádření zcela volný prostor.

Otázky jsou následující:

1. Jsou v trestním řízení práva poškozených osob ošetřena ve stejném rozsahu jako práva obviněných?

1.1 Jaká jiná práva, která dle zákona přísluší obviněnému, byste poškozenému v trestním řízení přiznal(a)?

1.2 Je právní pomoc poskytovaná poškozeným v trestním řízení dostatečná?

2. Využívají poškozené osoby svých práv v trestním řízení v dostatečném rozsahu?

2.1 Jsou vždy poškozené osoby dostatečně poučovány o svých právech orgány činnými v trestním řízení?

2.2 Pro jaké důvody nejsou soudy respektovány návrhy poškozených na přiznání nároku na náhradu škody?

Empirická část práce souvisí s částí teoretickou, shromážděná výzkumná data jsou v některých případech velmi podobná těm faktům, která jsem získala studiem odborné literatury.

8.3 Objekty výzkumu

Z orgánů činných v trestním řízení jsem vybrala dva soudce, jednoho kriminalistu, jednoho státního zástupce a jednoho advokáta. Z ostatních institucí (dvě občanská sdružení a PMS) byli vybráni 3 pracovníci.

V zájmu respektování anonymity dotazových osob i pro naši lepší orientaci při vyhodnocování rozhovorů byly tyto osoby označeny SOUDCE 1 (S1), SOUDCE 2 (S2), KRIMINALISTA (K), STÁTNÍ ZÁSTUPCE (SZ), ADVOKÁT (A), pracovníci INSTITUCÍ jako I1, I2 a I3. Účastníci výzkumu jsou zastoupeni čtyřmi muži a čtyřmi ženami. Všichni mají vysokoškolské vzdělání, titul Mgr. nebo JUDr.

Dle délky praxe v oboru jsou respondenti zastoupeni následovně:

S1 – 31 let

S2 - 8 let

K – 17 let

SZ - 9 let

A - 6 let

I1 - 11 let

I2 - 18 let

I3 - 5 let

8.4 Výsledky rozhovorů

Nyní budu zpracovávat hlavní část rozhovorů. Ke každé otázce bude vybrána základní, hlavní myšlenka z odpovědí jednotlivých respondentů. Tyto odpovědi v následujícím bodě vyhodnotím.

Jsou v trestním řízení práva poškozených osob ošetřena ve stejném rozsahu jako práva obviněných?

S1: *„Práva poškozených osob nejsou a ani nemohou být ošetřena v trestním řízení ve stejném rozsahu, jako práva osob obviněných. Je to dáno tím, že nejde o občanskoprávní řízení, kde proti sobě stojí poškozený a škůdce jako sporné strany, nýbrž jde o trestní řízení, jehož podstata je zakotvena v §1 zákona č. 141/1961. Pokud jde o základní zásady trestního řízení dle citovaného zákona, je mimo jiné uvedeno, jaké jsou povinnosti státního zástupce, policie a soudu, přičemž je zřejmé, že ani v jednom z uvedených paragrafů není zmíněn poškozený či řešení otázky náhrady škody. Je to dáno tím, že smyslem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení, aby byly odhaleny trestné činy, aby byli odhaleni jejich pachatelé a aby došlo k jejich potrestání podle zákona.“*

S2: *„Přestože jednou z nejdůležitějších zásad trestního řízení je rovnost procesních stran, jedná se relativní pojem. Nelze zcela setřít rozdíl mezi postavením poškozeného a postavením obviněného jako procesních stran a nelze je ani srovnávat. Smyslem trestního řízení je rozhodnout o vině a trestu a obviněnému jde o hodně. Je v pořádku, že mu právní úprava přiznává více práv.“*

K: *„Práva poškozených nemohou být v trestním řízení v žádném případě konstituována stejným způsobem jako práva obviněných. Tato skutečnost vyplývá se samé podstaty*

věci. Jejich individuální postavení je jedinečné (nesrovnatelné), což vylučuje možnost shody či analogie jejich právního statusu v trestním řízení. Docházíme k závěru, že obě jmenované osoby zúčastněné na řízení mají svoje specifické právní postavení, které není možné ztotožňovat. Někdy dochází k chybnému stupňování požadavků na rozšíření rozsahu práv poškozených v kontextu se složitostí situace, do které se svojí viktimizací nepochybně dostali, což je ovšem zavádějící.“

SZ: „Co se týče rozsahu procesních práv poškozeného, tak zejména ve vztahu k obviněnému nacházím v současné právní úpravě řadu disproporcí. Podle mého názoru by postavení stran v trestním řízení mělo být férovější.“

A: „Poškozený nemá ani nemůže mít stejný rozsah práv jako obviněný. Obviněný má rozsáhlejší práva, která mu zajišťují důslednou ochranu před možným trestním postihem (tak jak stanovují i mezinárodní úmluvy a náš ústavní pořádek) jako závažným důsledkem do jeho života.“

I1: „Rozhodně nemá a nelze ani srovnávat, jedná se o dva rozdílné subjekty řízení.“

I2: „Převládají práva obviněných, ale i když se zákonodárce snaží novelami zvyšovat práva poškozených, pořád to není dostačující. Přála bych poškozeným více práv.“

I3: „Nejsou, a přestože posilování práv poškozeného vede k obavám z negativního dopadu na práva obviněného, měla by právní úprava dosáhnout rovnováhy mezi ochranou zájmů pachatele a oběti.“

Jaká jiná práva, která dle zákona přísluší obviněnému, byste poškozenému v trestním řízení přiznal(a)?

S1: „S ohledem na velmi podrobnou úpravu postavení a práv poškozeného neshledávám důvod mu přiznávat jiná práva než obviněnému, spíše bych těmto přidal povinnost směřující k tomu, aby každá škoda včetně nemajetkové újmy, byla řádně a podrobně vyčíslena a co nejpodrobněji doložena, dále aby byla možnost vydat zatykač na poškozeného, který se nedostavuje k hlavnímu líčení. Jeho neúčastí se hlavní líčení odročuje a řízení se zbytečně protahuje.“

S2: „Jak jsem již uvedla v první otázce, nevidím důvod pro rozšiřování práv poškozeného. Naopak se mi práva poškozeného zdají být až nad rozsah potřeby

trestního stíhání, pokud v poslední právní úpravě je soudu ukládáno, aby se zabýval také otázkou náhrady nemajetkové újmy, která dosud byla ponechávána soudům civilním.“

K: „Na základě stávajícího rozsáhlého komplexu oprávnění, kterým poškození disponují, bych já osobně dále rozsah jejich práv nerozšiřoval. Práva poškozených a stejně tak i obviněných mohou již nyní v některých případech působit nadbytečným a z hlediska efektivity trestního procesu i kontraproduktivním dojmem.“

SZ: „Jediné, co mě napadá, je přidat právo poškozenému být vyslýchán jen v přítomnosti svého právního zástupce a dále pak možnost podání odporu proti trestnímu příkazu.“

A: „Myslím si, že práva poškozeného stanovená trestními předpisy jsou v současné době dostatečná, a proto mě nenapadá, která jiná práva bych poškozenému přidala.“

I1: „Žádná další práva bych poškozenému nepřidával, stačilo by, kdyby efektivně využíval práva, která má.“

I2: „Ve srovnání s obviněným bych žádná další práva poškozenému nepřiznávala. Vhodné by možná bylo, kdyby informace o propuštění nebo útěku odsouzeného byly poškozenému sdělovány automaticky (z úřední povinnosti), ne pouze na jeho žádost.“

I3: „Navrhuji, aby poškozený měl právo být vyslýchán za přítomnosti svého právního zástupce, dále bych přidala možnost podat stížnost o přerušeni trestního stíhání. Je to nelogické, když proti postoupení věci nebo zastavení trestního stíhání stížnost podat může, tak proč ne proti přerušeni? Myslím si, že k takové výjimce není žádný důvod. Obžalovaný se může odvolat proti kterémukoliv výroku, poškozený pouze proti výroku o náhradě škody. Měl by mít též možnost odvolání proti výroku o vině a trestu.“

Je právní pomoc poskytovaná poškozeným v trestním řízení dostatečná?

S1: „Právní pomoc poskytovaná poškozeným osobám v trestním řízení je rozhodně dostatečná.“

S2: „Právní pomoc poskytovaná poškozených v trestním řízení je dle mého názoru dostatečná.“

K: *„Úroveň práva koresponduje se stupněm rozvoje společnosti. Kriminologická šetření dlouhodobě vedou k ochraně osob, které byly poškozeny trestnou činností. Na základě analýzy právního postavení poškozených a právních nástrojů, kterými v trestním řízení disponují, je možné odpovědně konstatovat, že jejich práva jsou v trestním řízení dostatečně a důstojně chráněna.“*

SZ: *„Současná právní úprava umožňuje poškozenému řádně uplatnit svoje práva v trestním procesu i přes některé nedostatky.“*

A: *„Mám za to, že je dostatečná. Významným způsobem se na pomoci poškozeným podílí i PMS, která zprostředkovává kontakt mezi poškozeným a pachatelem, motivuje pachatele k náhradě škody, čímž ve svém důsledku pomáhá poškozeným, aby se domohli svých oprávněných nároků.“*

I1: *„Kvalita právní pomoci osobám poškozeným v trestním řízení je přímo úměrná kvalitě právního zástupce (či jiného zmocněnce), který takového poškozeného v řízení zastupuje. Orgány činné v trestním řízení nejsou povinny ani oprávněny právní pomoc poškozeným v trestním řízení poskytovat, pouze jsou povinny dohlížet na zákonnost uplatňování jejich práv, poskytovat poučení apod.“*

I2: *„Informovaná osoba je schopna využít veškerou právní pomoc, která se jí nabízí, u laika je třeba, aby měl svého zmocněnce, nejlépe advokáta.“*

I3: *„Právní ochrana není dostatečná. Postavení poškozeného je v mnoha ohledech slabší než postavení obviněného nebo státního zástupce. Současná právní úprava se zabývá poškozeným jen ve vztahu k náhradě škody, ale měla by se i zabírat ochranou poškozeného před jeho další viktimizací.“*

Využívají poškozené osoby svých práv v trestním řízení v dostatečném rozsahu?

S1: *„Poškozené osoby svých práv v trestním řízení využívají v dostatečném rozsahu, jelikož na počátku trestního řízení jsou podrobně v rozsahu daném trestním řádem poučovány. Díky jejich důslednému poučení mají tedy možnost uplatnit svá práva v trestním řízení, vedle důkazních návrhů vyčíslení škody mají také možnost nechat se zastupovat zmocněncem, který je povolán právě k tomu hájit jejich práva jako*

poškozeného v trestním řízení. S ohledem na svou dlouholetou praxi mohu konstatovat, že svá práva využívají dostatečně.“

S2: „Pokud je poškozený zastoupen zmocněncem, lze konstatovat, že svých práv využije v dostatečném rozsahu. V případě, že zmocněnce nemá, může svých práv dostatečně využívat na základě řádného poučení orgány činnými v trestním řízení.“

K: „Záleží na okolnostech. V trestním řízení jsou registrováni poškození, kteří v plném rozsahu aktivně využívají svých práv; poškození, kteří svá práva uplatňují v běžném či základním rozsahu i poškození, kteří na jejich uplatnění neaspírají. Záleží i na jejich společenském postavení, osobnostním profilu, individuální motivaci a dalších faktorech. Zpravidla však využívají.“

SZ: „V praxi jsem se setkal s poškozenými, kteří svých práv umí dostatečně využít a s těmi, kteří je nevyžívají dostatečně. Vyskytují se i případy, kdy se poškozený svých práv vzdá.“

A: „Domnívám se, že v současné době je odpověď spíše ano. Poškození jsou v současnosti docela dobře poučeni o svých právech v rámci trestního řízení a i je obecně ve společnosti vyšší povědomost o právech poškozených osob.“

I1: „Uvádím, že poškození svá práva přiznaná jim trestním řádem dostatečně nevyžívají, ať již z toho důvodu, že jim jejich rozsah není dostatečně znám, nebo proto, že mají předchozí špatnou zkušenost, která je od dalšího uplatňování jejich práv odrazuje.“

I2: „Určitě ne, neví o svých právech.“

I3: „Pokud jsou poškození dobře poučeni, pak ano. V případě, že nejsou, tak kolikrát svá práva ani neznají.“

Jsou vždy poškozené osoby dostatečně poučovány o svých právech orgány činným v trestním řízení?

S1: „Jak jsem již říkal, poškození jsou dostatečně poučováni o jejich právech a postavení v trestním řízení a to formou tiskopisů, kde je uvedeno jejich poučení podle trestního řádu, kdy toto poučení také stvrzují svým podpisem, a současně na tomto formuláři činí své vyjádření, zda v trestním řízení škodu uplatní či ne.“

S2: „Poškození jsou ze zákona vždy dostatečně poučeni o svých právech.“

K: „Poškození jsou podle mého názoru vždy dostatečně poučeni o svých právech. V těchto případech jsou standardně aplikovány zavedené procesní postupy, které v praxi nečiní potíží. Těžiště poučení spadá všeobecně do přípravného řízení trestního. V praxi poučení provádí policejní orgán, dozor nad dodržením zákonnosti vykonává příslušný státní zástupce.“

SZ: „Podle mého názoru jsou ve většině případů dostatečně poučeni, ale jistě jsou i případy, kdy se poučení omezí na předání tiskopisu, záleží i na konkrétním poškozeném, zda se řádného poučení dožaduje či ne.“

A: „Poškození jsou podle mého názoru ve většině případů poučováni správně a dostatečně jak již v přípravném řízení policejními orgány, tak při samotném uplatnění nároku v průběhu hlavního líčení. Samozřejmě se objeví i výjimky, vždy záleží na konkrétním přístupu příslušného orgánu.“

I1: „Uvádím, že nikoliv. Zkušenost je špatná, poučení se ve většině případů omezuje pouze na předání předtisku poučení bez bližšího vysvětlení informací v něm obsažených.“

I2: „Měli by být poučováni ze zákona, ale v praxi je to jen papír bez dostatečného vysvětlení.“

I3: „Samozřejmě by se tak dít mělo, poučení by mělo být řádné, aby poškození mohli všechna svá práva uplatnit, ale skutečnost bývá v některých případech jiná. Záleží na každém jednotlivém členu orgánu činného v trestním řízení.“

Pro jaké důvody nejsou soudy respektovány návrhy poškozených na přiznání nároku na náhradu škody?

S1: „Návrhy poškozených na přiznání nároku na náhradu škody nejsou soudy respektovány, pokud jsou mimo realitu, kdy je uvedena škoda ve výši v zásadním rozporu s doložením této škody možnými doklady, s odborným vyjádřením ke stanovení výše škody nebo znaleckým posudkem.“

S2: „Soud nemusí ve výjimečných případech respektovat návrh poškozeného na náhradu škody. Taková situace nastává, když není dostatečně vyčíslena škoda, kdy je třeba provádět další dokazování.“

K: „Není mi známo, že by soudy nerespektovaly návrhy poškozených na to, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení. K takové situaci může dojít v případech, kdy z návrhu není patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy poškozeným uplatňuje. Obdobně může nastat stav, kdy škoda uplatněná poškozeným není v příčinné souvislosti s trestněprávně relevantním jednáním pachatele. Zde je nutné spíše odkázat na nevhodný stav, kdy trestní soudy jsou podle platné právní úpravy nuceny rozhodovat o nárocích, které podle dělby práce a specializace tradičně spadají do působnosti soudů civilních.“

SZ: „Pro nedostatek důkazů. Povinností soudů není zjišťovat další důkazy o výši a důvodu nároku.“

A: „Nejčastěji k tomu dochází z důvodu nedostatečné kvalifikace nároku poškozeným. Trestní soud není povinen ve vyšší míře provádět důkazy za účelem zjištění, zda a případně v jaké výši byla škoda způsobena. V tom případě odkáže poškozeného k občanskoprávnímu řízení.“

I1: „Dle mého názoru se toto děje pro nedostatek důkazů.“

I2: „Úkolem trestního řízení je hlavně rozhodnout o vině a trestu, soudy nerespektují nárok v případě nedostatku důkazů o výši a důvodu škody, proto odkazují k civilnímu soudu.“

I3: „Nesetkala jsem se s tím, snad jen v případě, kdy nelze škodu přesně vyčíslit.“

8.5 Diskuse – vyhodnocení výzkumu

V této části je mým cílem přiblížit čtenáři zkušenosti tázaných respondentů se zkoumanou problematikou. S potěšením mohu konstatovat, že u všech oslovených respondentů jsem se setkala se vstřícností i s pochopením pro mojí práci. Lze říci, že

určité shody se objevují u respondentů z řad orgánů činných v trestním řízení a další shody, ale opačného názoru, u respondentů z institucí chránících práva poškozených.

Co se týče **srovnání rozsahu práv poškozeného s obviněným** pět dotazovaných odpovědělo, že práva poškozeného nejsou ve stejném rozsahu a ani nemohou být, jedná se o rozdílné subjekty, které nelze srovnávat (S1, S2, K, A, I1). Tři z dotázaných mají názor, že práva poškozených by měla být ve větší rovnováze k právům obviněných (SZ, I2 a I3).

Na dotaz týkající se **přiznání dalších práv pro poškozeného**, která nyní dle zákona přísluší obviněnému, šest respondentů odpovědělo, že rozhodně ne. Práva, která poškozenému současná právní úprava přiznává jsou dostatečná, není třeba je rozšiřovat (S1, S2, K, A, I1, I2). Dva dotazovaní odpověděli, že by práva poškozenému rozšířili, a to konkrétně právo být vyslýchán jen v přítomnosti svého právního zástupce, možnost podání odporu proti trestnímu příkazu a právo na odvolání kromě výroku o náhradě škody i proti výroku o vině a trestu (SZ a I3).

Ohledně **dostatečné právní pomoci poškozeným** se pět respondentů domnívá, že až na malé výjimky je právní pomoc poškozeným dostatečná (S1, S2, K, SZ, A), dva respondenti uvádějí, že záleží na okolnostech, například na poučení poškozeného nebo na kvalitě právního zástupce (I1 a I2), pouze jeden dotazovaný odpověděl, že právní pomoc není dostatečná hlavně v oblasti ochrany poškozeného před další viktimizací (I3).

Názor na **rozsah využívání práv poškozenými** je u tří dotazovaných vyjádřen kladně, poškození svých práv využívají dostatečně nebo spíše dostatečně díky vyšší povědomosti a poučení poškozených (S1, S2 a A), tři respondenti odpověděli, že záleží na konkrétním jednotlivci, buď svá práva poškozený využívá dostatečně, nedostatečně nebo vůbec (K, SZ a I3). Dvě osoby odpověděly záporně, poškození svých práv nevyužívají, případně je ani neznají (I1 a I2).

Na otázku, zda **jsou poškození dostatečně poučeni o svých právech**, odpověděli tři respondenti, že rozhodně ano (S1, S2 a K). Dva si myslí, že poučení je nedostatečné, omezuje se pouze na předání tiskopisu (I1 a I2). U tří dotazovaných je odpověď nejednoznačná, respondenti poukazují buď na neaktivitu poškozeného

domáhat se řádného poučení nebo na neochotu orgánů činných v trestním řízení, ale spíše ano (SZ, A, I3).

V oblasti **nerespektování návrhů poškozených na přiznání nároku na náhradu škody soudy** odpověděli všichni respondenti shodně a to, že jedinou okolností pro odkázání poškozeného k civilnímu řízení je nedostatek důkazů, není patrná výše škody a důvod uplatnění (S1, S2, K, SZ, A, I1, I2 a I3).

Všichni respondenti uvádějí, že důvodem je zejména skutečnost, že soud nemá dostatek důkazů a nárok poškozeného není dostatečně kvalifikován. V praxi dochází k případům, kdy poškozený uvádí nepřiměřeně vysokou škodu a velký rozsah odcizeného zboží, a přitom z vyšetřování je zřejmé, že pachatel jednal sám a nebylo v jeho silách například odcizené zboží v takovém rozsahu odnést. U náhrady ušlého zisku si poškozený mnohdy vyčíslí nereálnou výši škody v penězích, která mu údajně trestným činem ušla. Není schopen doložit, že by v případě, kdyby k trestnému činu nedošlo, opravdu zakázku získal a měl z ní jím uvedený zisk. Soud není povinen zjišťovat další důkazy, nezahájí tudíž adhezní řízení a odkáže poškozeného k civilnímu řízení.

Tímto kvalitativním výzkumem jsem se pokusila zjistit názory několika odborníků na postavení poškozeného v trestním řízení. I když výsledky výzkumu se nedají nijak zevšeobecňovat, na to byl výzkumný vzorek příliš malý, zjistila jsem, že pro soudce a orgány činné v trestním řízení je důležitější stranou obviněný a to se odráží i ve stylu jednání s poškozeným. Nemají zájem rozšiřovat práva poškozeného, naopak „*již nyní mohou působit nadbytečným a z hlediska efektivity trestního procesu i kontraproduktivním dojmem*“ (cit. odpověď kriminalisty). Naopak pracovníci institucí zabývajících se mimo jiné i ochranou poškozeného jsou přesvědčeni, že poškození nebývají o svých právech řádně poučeni, nevyužívají svých práv dostatečně a jejich práva by měla být rozšířena.

8.6 Návrhy na úpravu

Poškozenému přiznává platná právní úprava postavení procesní strany a v souladu se širokým vymezením pojmu poškozeného si myslím, že mu trestní řád přiznává poměrně rozsáhlá práva. Přesto bych zde ráda uvedla oprávnění, která dle mého názoru poškozenému chybějí.

Souhlasím s odpovědí téměř všech dotazovaných, že není možné srovnávat dvě rozdílné strany trestního řízení – obviněného a poškozeného, zároveň se ale přikláním k odpovědi, že by oprávnění poškozeného a obviněného měla být v určité rovnováze. Obviněný má dle §33 odst. 1 TrŘ. právo žádat, aby byl **vyslýchán pouze za přítomnosti svého obhájce**. Poškozený se sice může nechat zastupovat zmocněncem, ale právo žádat, aby byl vyslýchán pouze v přítomnosti svého zmocněnce, nemá. Přitom výslech poškozeného bez účasti zmocněnce může působit poškozenému trauma. Považovala bych za vhodné **přiznat poškozenému toto právo v zákoně**, například již v souvislosti s chystanou rekodifikací trestního práva procesního. V souvislosti se zmocněncem doporučuji **úpravu § 51a TrŘ** odstraněním části věty „*který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody*“ a **přiznat právo na bezplatnou právní pomoc i poškozenému, který nemá nárok na náhradu škody**. Nevidím také důvod, proč by poškozený nemohl buď sám nebo prostřednictvím svého zmocněnce **klást otázky svědkům v průběhu vyšetřování** (§165 odst. 1 a §164 odst. 4 TrŘ.). Poškozený může pouze klást vyslýcháným otázky se souhlasem předsedy senátu (§215 odst.1). Chtěla bych upozornit na nerovnost stran trestního řízení v ustanovení § 66 TrŘ., kde je poškozenému a jeho zmocněnci odepřeno **prostudovat spis po skončení vyšetřování a činit návrhy na doplnění dokazování**. Toto oprávnění má obviněný a jeho obhájce. Výrazně se nerovnost stran projevuje v možnosti **podat opravný prostředek proti rozhodnutí**. Obžalovaný má právo odvolat se proti kterémukoliv výroku, který se ho přímo týká. Poškozený se však může odvolat pouze proti výroku o náhradě škody. J.Jelínek například uvádí, že pokud soud rozhodl o vině na základě nesprávně zjištěného skutkového stavu a v důsledku toho vynesl i vadný výrok o náhradě škody, poškozený nemá možnost svým odvoláním usilovat o správné zjištění a

posouzení zavinění skutku a tím následně správného určení jeho nároku na náhradu škody.⁴⁵ Jiným příkladem může být skutečnost, že poškozený je osobně zainteresovaný na výši trestu a trestní právo je jediným prostředkem ochrany poškozeného před jeho další možnou viktimizací. Mezerou v zákoně je podle mého názoru i omezení poškozeného podat opravný prostředek **proti přerušení trestního stíhání a proti vydání trestního příkazu**, ve kterém nebylo rozhodnuto nebo nebylo rozhodnuto řádně o nároku na náhradu škody. Stejný názor na nemožnost podání odporu proti trestním příkazům má i J.Jelínek, další autoři a dva respondenti.

Protože za velmi důležitý předpoklad pro uplatnění všech práv poškozeného shledávám nutnost, aby byl poškozený **řádně poučen orgány činnými v trestním řízení**, považuji ustanovení § 46 TrŘ za příliš obecné. Z výzkumných odpovědí vyplývá, že ani pět respondentů není zcela přesvědčeno o řádném poučování.

Dále navrhuji změnit ustanovení § 44a TrŘ, **aby byl poškozený informován o propuštění či útěku obviněného automaticky bez nutnosti si o to sám žádat**, aby byl informován **nejpozději v den předcházející propuštění** obviněného z vazby či odsouzeného výkonu trestu a při útěku informovat poškozeného neprodleně a to nejlépe telefonicky, ve zvlášť nebezpečných případech pak **osobní informací poskytnutou policejním orgánem v místě bydliště poškozeného**.

V souvislosti se souhlasem poškozeného s trestním stíháním **doporučuji doplnit do § 163a ustanovení, že souhlasu poškozeného s trestním stíháním není třeba**, pokud se pachatel dopouští trestného činu uvedeného v § 163 TrŘ opakovaně.

⁴⁵ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998.

9. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo alespoň v základním pojetí obsáhnout téma poškozeného v trestním řízení, uvést z mého pohledu nejdůležitější procesní práva, upozornit na případné nedostatky právní úpravy, navrhnout možné změny vedoucí k posílení práv poškozených a na základě provedeného výzkumu zjistit názory odborníků.

Práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a empirické, osmi kapitol, které následně dělím do několika podkapitol.

V prvních dvou kapitolách jsem se snažila vymezit pojem trestní řízení a subjekty a strany trestního řízení. Vysvětlení pojmů jsem chápala jako důležitou informaci pro čtenáře, který nemá právní povědomí, a proto vymezení základních pojmů usnadní jeho orientaci v dalším textu.

Třetí kapitola je věnována pojmu poškozený, podrobnější definici a rozdělení poškozeného. Definice poškozeného je dle mého názoru v současné právní úpravě dostačující, rozdělení poškozených na poškozené s nárokem na náhradu škody a bez tohoto nároku je vymezeno správně. V souvislosti s náhradou škody v této kapitole blíže specifikuji pojem škoda. Dále se zaměřuji na právní subjektivitu a způsobilost k právním úkonům poškozeného, jeho zastupování zákonným zástupcem, popř. opatrovníkem. Uvádím možnost zastupování zmocněncem a podrobněji se věnuji institutu společného zmocněnce v případech, kdy je počet poškozených mimořádně vysoký. Smyslem společného zmocněnce je usnadnění průběhu trestního řízení a snad i posílení práv poškozených, ale já osobně ho vnímám spíše jako problematický a v této oblasti bych rozhodně navrhovala úpravu. Například, aby omezený počet zmocněnců z řad advokátů rovnou vybral soud a usnadnil tím velkému počtu poškozených volit společného zmocněnce. Dále aby bylo blíže specifikováno označení mimořádně vysokého počtu poškozených.

Specifickým poškozeným je oběť trestného činu. Blíže se obětem věnuji ve čtvrté kapitole.

Pátá kapitola pojednává o procesních právech poškozeného. Práva jsem rozdělila do podkapitol podle toho, jaká práva náležejí všem poškozeným a jaká další práva poškozeným s nárokem na náhradu škody. I když výčet práv poškozených považuji vcelku za dostačující, přesto na konci empirické části práce upozorňuji na absenci několika podle mého názoru důležitých oprávnění.

Je důležité, aby soudy neodmítaly procesní práva poškozenému, který neuplatnil nárok na náhradu majetkové škody, ať už z důvodu, že nárok neměl, nebo se rozhodl nárok neuplatnit. Přesto tato osoba má stále práva náležející poškozenému a může mít zájem sledovat průběh trestního řízení. Neuplatněním nároku poškozeného na náhradu škody nezanikají jeho ostatní procesní práva.

V šesté kapitole se zabývám trestním stíháním se souhlasem poškozeného. Tento institut je podle mého názoru přínosem hlavně u nedbalostních trestných činů, kdy by jeho trestní stíhání mělo negativní dopad na celou rodinu poškozeného. Naopak bych doplnila další ustanovení, dle něhož by souhlas nebyl nutný v případech, kdy se pachatel dopouští trestné činnosti vůči svým blízkým opakovaně.

V poslední kapitole teoretické části práce jsem se zaměřila na smysl adhezního řízení a na rozhodnutí soudu o náhradě škody.

V empirické části práce se věnuji výzkumu a jeho vyhodnocení. Na závěr uvádím své návrhy na zdokonalení právní úpravy. Přestože se názory dotazovaných odborníků v některých ohledech různí, osobně se přikláním spíše k tomu, aby se při posilování práv obviněných odpovídajícím způsobem posilovala i práva poškozených. Proto v chystané rekodifikaci trestního řádu navrhuji zmírnit nerovnost mezi právy náležejícími obviněnému a právy poškozeného a dále přiznat některá oprávnění poškozeného s nárokem na náhradu i poškozenému bez tohoto nároku.

Cílem bakalářské práce bylo seznámit čtenáře se současným postavením poškozeného v trestním řízení a navrhnout možné právní úpravy vedoucí k jeho posílení. Jak vyplývá z výsledků výzkumu, pohled na tuto problematiku není u dotazovaných odborníků jednoznačný. Přesto si myslím, že práce splnila svůj účel a lze ji v praxi využít k posílení povědomí občana o jeho právech jako účastníka trestního

řízení v pozici poškozeného a k zamyšlení, zda je výčet práv poškozeného v současné právní úpravě dostatečný.

10. Seznam použitých zdrojů

CÍSAŘOVÁ, Dagmar a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-594.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2

FRYŠTÁK, Marek a kol. *Trestní právo procesní*. Ostrava: KEY Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-041-5.

GLATZOVÁ, Andrea. Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck, 2012, 1(12), 6-10 s. ISSN 1213-5313.

JELÍNEK, Jiří a kol., *Trestní právo procesní*. Praha: Linde Praha, 2007. ISBN 978-80-7201-658-7.

JELÍNEK, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Rozhodnutí ve věcech trestních*. Praha: Eurolex Bohemia, 1999. ISBN 80-902752-0-6.

JELÍNEK, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: SEVT, 1990. ISBN 80-7049-013-6.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo – novelizace v letech 1997 až 1999*. Praha: Linde Praha, 2000. ISBN 80-7201-208-8.

KAISER, Günther. *Kriminologie : Úvod do základů : Kriminologie : Eine Einführung in die Grundlagen*. Translated by Helena Válková. 1. vyd. Mnichov, Praha: Beck, 1994. XX, 268 s. ISBN 3-406-39109-5.

LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: SEVT, 1994. ISBN 98 011 0.

MUSIL, Jan, KRATOCHVÍL, Vladimír, ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-678-6.

MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 Trestního řádu? *Trestní právo*. 2003 12(12). ISSN 1211-2860.

NETT, Alexander a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. ISBN 80-210-1016-9.

NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 80-7357-026-2.

NOVOTNÝ, František, RŮŽIČKA, Miroslav. *Trestní kodexy*. Trestní zákon a trestní řád. 2. vyd. Praha: Eurounion, 2002. ISBN 80-7317-009-4.

POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, 4(12). ISSN 1213-5313.

RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a kol. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-559-9.

SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Příručky Ministerstva spravedlnosti. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti, 2001.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*, díl I., 6. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008. ISBN 9788074000430.

VANTUCH, Pavel. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck, 2005, 1(12). ISSN 1213-5313.

VANTUCH, Pavel. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck, 2005, č. 6(12). ISSN 1213-5313.

VISINGER, Radek. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck, 2011, 3(12). ISSN 1213-5313.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád)

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 209/1997 Sb., o peněžité pomoci obětem trestné činnosti

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Ústavní zákon č. 23/1991 Sb.

LIGA LIDSKÝCH PRÁV. Procesní práva poškozeného a role státního zástupce. Právní analýza a návrhy systémových změn. In: . llp.cz [online]. 2008. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/procesni-prava-poskozeneho-a-role-statniho-zastupce>.

PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. In: epravo.cz [online]. 2002. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/k-postaveni-poskozeneho-v-trestnim-rizeni-2115.html>.

REDAKCE EPRAVO.CZ. Práva poškozeného v trestním řízení. In: epravo.cz [online]. 2001. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/prava-poskozeneho-v-trestnim-rizeni-9533.html>.

ŽATECKÁ, Eva, PŘEPECHALOVÁ, Kateřina. Několik poznámek k postavení poškozeného v trestním řízení. In: law.muni.cz [online]. 2010. Dostupné z: [http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Zatecka_Eva_\(3937\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/01_aktualni/Zatecka_Eva_(3937).pdf)

11. Přílohy

Příloha č. 1:

Poučení poškozeného v trestním řízení

Příloha č. 2:

Návrh poškozeného na přiznání nároku na náhradu škody

Příloha č. 3:

Návrh poškozeného na přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu

Příloha č. 4:

Návrh poškozeného na uložení povinnosti odsouzenému nahradit náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení nebo jiných nákladů souvisejících s účastí poškozeného v trestním řízení

Příloha č. 5:

Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Příloha č. 1

Poučení poškozeného v trestním řízení

V trestní věci krádeže věcí z bytu na ul. Kuldova v Brně ze dne 13.3.2012

proti **neznámý pachatel**

pro přečin **krádež** podle **§ 205/1a** trestního zákoníku

máte jako poškozený následující práva:

Podle § 43 odstavce 1 tr. ř. bylo-li vám trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo se na Váš úkor pachatel trestným činem obohatil, máte právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, činit si výpisky a poznámky a na svoje náklady pořizovat kopie spisů a jejich částí (§ 65/1 tr. ř.), zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

Podle § 43 odstavce 2 tr. ř. se za poškozeného nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

Podle § 43 odstavce 3 trestního řádu jste jako poškozený oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Podle § 44 odstavce 3 tr. řádu návrh nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení.

Podle § 44 odstavce 1 tr. ř. oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.

Podle § 43 odstavce 4 tr. ř. se můžete výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které Vám tento zákon jako poškozenému přiznává.

Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení (§ 44 odstavce 2 tr. ř.).

Podle § 44a trestního řádu shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, nebo odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl. Poškozený nebo svědek může žádost podat u soudu a v přípravném řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se žádost soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

Podle § 45 odstavce 1 tr. řádu je-li poškozená osoba zbavena způsobilostí k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům je omezena, může vaše práva poškozeného vykonávat její práva zákonný zástupce. Jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odstavce 3 trestního řádu), přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce

Podle § 45a tr. ř. se Vám veškeré písemnosti doručují na adresu, kterou uvedete. Máte-li zmocněnce, doručuje se pouze jemu, to neplatí, pokud se Vám zasílá výzva, abyste osobně něco vykonal.

Podle § 47 odstavce 1, 2 tr. ř. máte právo navrhnout státnímu zástupci nebo soudu, aby uspokojení vašeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem, bylo až do pravděpodobné výše škody nebo nemajetkové újmy nebo až do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení, zajištěno na majetku obviněného, máte-li důvodnou obavu, že uspokojení tohoto nároku bude mařeno nebo ztěžováno.

Podle § 47 odstavce 3 tr. ř., pokud je Vám známo, že obviněný je vlastníkem nemovitosti nebo má některou movitou věc umístěnou mimo jeho trvalého nebo jiného pobytu, uveďte podle možnosti již v návrhu na zajištění svého nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, kde taková věc je.

Podle § 50 tr. řádu se můžete jako poškozený dát zastupovat zmocněncem. Zmocněncem může být jen osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena. Při hlavním líčení a při veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. V trestním řízení, ve kterém jsou probírány utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem, může být zmocněncem pouze určená osoba podle zvláštního zákona nebo osoba podle takového zákona poučená.

Podle § 51 tr. ř. je zmocněnec poškozeného oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat za něj žádosti a opravné prostředky; je též oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený.

Podle § 51a odstavce 1 tr. ř. osvědčíte-li jako poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, že nemáte dostatek prostředků, abyste si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, rozhodne na Váš návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že máte nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. To neplatí pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo její výši nebo vzhledem k povaze a rozsahu bezdůvodného obohacení, by zastoupení zmocněncem bylo zřejmě nadbytečné.

Podle § 51a odstavce 2 tr. ř. návrh na takové rozhodnutí včetně příloh, jimiž prokazujete jeho důvodnost, podáváte v přípravném řízení soudu prostřednictvím státního zástupce.

Poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, může podle § 151a odstavce 1 tr. řádu žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádá. Takové žádost však nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení.

Podle § 65 tr. ř. máte právo nahlížet do spisu, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka podle § 55 odstavce 2 tr. ř., činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů a spolu s tím ostatní práva uvedená v § 65 odstavci 1 tr. ř. ze závažných důvodů odepřít.

Podle § 157a odstavce 1 tr. ř. máte právo kdykoliv v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu. Tato žádost není vázána lhůtou. O výsledku přezkoumání musí být žadatel vyrozuměn.

Vyjádření poškozeného k poučení:

**poučení mi bylo řádně
vysvětleno a beru je na
vědomí
Jan Novák**

Příloha č. 2

9TR Návrh poškozeného na přiznání nároku na náhradu škody

V Ostravě dne 3.10. 2008

Městské ředitelství Ostrava
Služba kriminální policie a vyšetřování
Odbor obecné kriminality
30. dubna 24
729 21 Ostrava

Poškozený Pavel Bodrý, nar. 23. 4. 1976, Bratislavská 32, Ostrava

Ke sp. zn.: ČTS: MRBM 22/KPV-STR-TČ-2008

Věc: Návrh poškozeného Pavla Bodrého na uložení povinnosti obžalovanému Filipu Nakládalovi, aby nahradil škodu způsobenou trestným činem

Obviněný Filip Nakládal, nar. 21.7. 1970, bytem Ostrava, Zahradní č. 9 je stíhaný Policí ČR, Městské ředitelství Ostrava, Služba kriminální policie a vyšetřování pro trestné činy ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, 2 a ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 písm. d) tr. zák., kterých se dopustil tím, že pod vlivem alkoholu (nejméně 1,5 promile v krvi) řídil dne 6.6. 2008 své motorové vozidlo Škoda, Superb, pozn. značka 23 O 5 45 – 68, jel nedovolenou nepřiměřenou rychlostí a okolo 22:00 hod způsobil střet s mým motorovým vozidlem Kia Rio, pozn. značka 77 B 3 78 – 99. V důsledku nehody jsem utrpěl zlomeninu klíční kosti, těžký otřes mozku, zlomeninu nosu a četné tržné rány v obličeji. Pro tato zranění jsem byl v pracovní neschopnosti od 7.6 2008 do 15.7. 2008. Poté jsem podstoupil rehabilitační léčení do 18.8. 2008. Ušlá mzda, náklady spojené s léčením, bolestné a náhrada za ztížení společenského uplatnění činí 85 000 Kč. Na mém motorovém vozidle vznikla škoda ve výši 230 000 Kč dle odhadu soudního znalce. Podle § 43 odst. 3 tr. řádu se připojuji jako poškozený s nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení a

n a v r h u j i,

aby soud v odsuzujícím rozsudku podle § 228 odst. 1 tr. řádu uložil obviněnému Filipu Nakládalovi povinnost nahradit mi škodu v celkové výši 315 000 Kč, protože škodu způsobil trestným činem, pro nějž je stíhán.

Přílohy:

- lékařská zpráva z Fakultní nemocnice Ostrava, ze dne 15.7.2008
- lékařský posudek MUDr. Karla Vysokého ze dne 27. 9. 2008 o ohodnocení bolestného a ztížení společenského uplatnění

- potvrzení mého zaměstnavatele společnosti Inoma, s.r.o., Ostrava o výši ušlé mzdy za období od 7.6.2008 do 18.8. 2008
- posudek znalce z oboru ekonomiky, odvětví oceňování motorových vozidel Ing. Jana Vysokého ze dne 30.9. 2008 o vyčíslení škody způsobné na mém motorovém vozidle

Příloha č. 3

10 TR Návrh poškozeného na přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu

Okresní soud v Ostravě

U Soudu č. 4/6187
708 82 Ostrava-Poruba

prostřednictvím

Okresního státního zastupitelství

U soudu 4/6187
708 64 Ostrava-Poruba

Obviněný: Filip Nakládal, nar. 21.7. 1960, bytem Ostrava, Zahradní č. 9

Stíhaný pro trestný čin ublížení na zdraví dle § 221 odst. 1

Poškozený: Pavel Bodrý, nar. 23.3. 1976, bytem Bratislavská 32, 798 80 Ostrava

Věc: Návrh poškozeného na přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně ve věci vedené u Policie ČR, Městské ředitelství Ostrava, Služba kriminální policie a vyšetřování, odbor obecné kriminality, ČTS: MRBM 22/KPV-STR-TČ-2008

Policejním orgánem Policie ČR, Městské ředitelství Ostrava, Služba kriminální policie a vyšetřování, odbor obecné kriminality Ostrava bylo dne 16. 7. 2008 pod ČTS: MRBM 22/KVP-STR-TČ-2008 podle § 160 odst. 1 tr. řádu zahájeno trestní stíhání a sděleno obvinění Filipovi Nakládalovi pro skutek, ve kterém je spatřováno spáchání trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1tr. zák.

Obviněný Filip Nakládal dne 6.6. 2008 v hádce fyzicky napadl v Restauraci U kamenného Lva v ulici Seifertova 34, Ostrava. V důsledku napadení jsem utrpěl zlomeninu klíční kosti, těžký otřes mozku, zlomeninu nosu a četné tržné rány v obličeji. Pro tato zranění jsem byl v pracovní neschopnosti od 7.6 2008 do 15.7. 2008. Poté jsem podstoupil rehabilitační léčení do 18.8. 2008. Ušlá mzda, náklady spojené s léčením, bolestné a náhrada za ztížení společenského uplatnění činí 85 000 Kč. K probíhajícímu trestnímu stíhání jsem se řádně připojil dne 3.9. 2008, kdy po obviněném Filipu Nakládalovi požaduji na náhradě škody částku 85 000,- Kč. včetně úroků.

Žádám, aby mi byl podle § 51 odst. 1 tr. řádu přiznán nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně. Návrh odůvodňuji skutečností, že se jedná o věc skutkově náročnou, když obviněný popírá, že by se trestní činnosti vůči mně dopustil a já osobně nemám žádné právní znalosti, tedy nejsem schopen svá práva poškozeného řádně uplatňovat. Nemám zároveň dostatek finančních prostředků k hrazení nákladů zmocněnce.

Ke svým osobním poměrům uvádím, že jsem nezaměstnaný, pobírám podporu v nezaměstnanosti ve výši 8650 Kč měsíčně. Z podpory v nezaměstnanosti hradím nájemné za byt ve výši 4000 Kč včetně inkasa. Vyživuji dvě nezletilé děti. Zbývající částka je určena na

zajištění mých životních potřeb, jako jsou potraviny, léky, oblečení apod. Nemám žádný nemovitý majetek. Z věcí movitých vlastním běžné vybavení domácnosti, které je asi 10 let staré a bezcenné. Nejsem schopen hradit náklady právního zastoupení zmocněncem. Domnívám se, že splňuji veškeré zákonné předpoklady pro přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně. Z uvedených důvodů

n a v r h u j i,

aby soud rozhodl, že podle § 51a odst. 1 tr. řádu se mi přiznává v trestní věci vedené u Policie ČR, Městské ředitelství Ostrava, Služba kriminální policie a vyšetřování, odboru obecné kriminality , pod ČTS:MRBM 22/KVP-STR-TČ-2008, nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně.

Pavel Bodrý

Přílohy:

Potvrzení o zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání

Potvrzení o výši nájmu včetně inkasa

Rodné listy dětí

Čestné prohlášení o majetkových poměrech

Příloha č. 4

15 TR Návrh poškozeného na uložení povinnosti odsouzenému nahradit náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody v trestní řízení nebo jiných nákladů souvisejících s účastí poškozeného v trestním řízení

V Jihlavě dne 30. dubna 2009

Okresní soud v Jihlavě
tř. Legionářů 9a,
586 01 Jihlava

Sp. zn. 2 T 253/2008

Věc: Návrh poškozeného Pavla Bodrého, nar. 23.3. 1976, bytem Znojemská 32, Jihlava na úhradu nákladů ve výši 5 059,50 Kč vzniklých v rámci trestního řízení vedeného u Okresního soudu v Jihlavě pod sp.zn. 2 T 253/2008 při uplatňování nároku na náhradu škody

Tříkrát

V trestní věci vedené u Okresního soudu v Jihlavě pod sp.zn. 2 T 253/2008 byl obviněný Filip Nakládal, nar. 21.7.1960, bytem Jihlava, Zahradní č. 9 uznán rozsudkem ze dne 5. března 2009 uznán vinným trestnými činy ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, 2 a ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 písm. d) tr. zák. Odsouzenému Filipu Nakládalovi byl citovaným rozsudkem uložen trest odnětí svobody na jeden rok, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s dohledem. Současně byla odsouzenému Filipu Nakládalovi uložena povinnost nahradit mi způsobenou škodu ve výši 230 000 Kč.

Ve věci jsem se nechal zastupovat zmocněncem JUDr. Alešem Vykukem, advokátem se sídlem v Jihlavě, Komenského 33. Plná moc je součástí spisu. Zmocněnci jsem zaplatil za zastupování částku 7 378 Kč. Částka se skládá z těchto položek

1. převzetí právního zastupování, porada s klientem dne 9. září 2008	1 500 Kč
2. připojení se k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škod dne 10. října 2008.	1 500 Kč
3. účast u hlavního líčení dne 25. února 2009.....	2 000 Kč
4. náhrada hotových výdajů advokáta (cestovné, režijní náklady).....	1 200 Kč
5. daň 19%.....	1 178 Kč
celkem.....	7 378 Kč

Náklady zmocněnce jsem uhradil dne 15. března 2009, o čemž svědčí předložený doklad.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem

n a v r h u j i,

aby Okresní soud v Jihlavě rozhodl tak, že podle § 154 odst. 1 tr. řádu je odsouzený Filip Nakládal povinen nahradit mi náklady vzniklé v souvislosti s uplatňováním nároku na náhradu škody ve věci vedené u Okresního soudu v Jihlavě pod sp. zn. 2 T 253/2008 ve výši 7 378 Kč do 3 dnů ode dne právní moci tohoto rozhodnutí.

Pavel Bodrý

Příloha č. 5

SOUHLAS POŠKOZENÉHO S TRESTNÍM STÍHÁNÍM **Podle § 163 trestního řádu**

V, dne

Policie ČR - Okresní ředitelství
Služba Kriminální policie a vyšetřování
adresa

ČTS:

Věc: udělení souhlasu poškozeného s trestním stíháním
podle § 163 trestního řádu

Poškozený:, nar., trvale bytem
.....,

Obviněná:, nar., trvale bytem
.....,
stíhaná pro trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a) trestního
zákonu.

Dne mi byl odcizen z parkovacího místa před domem
na mém pozemku na adrese mého trvalého bydliště osobní automobil
..... v ceně Kč. Proto jsem dne
..... podal trestní oznámení na neznámého pachatele
pro trestný čin krádeže.

Dne mi bylo pracovníky Policie ČR sděleno, že se
výše uvedeného činu měla dopustit moje dcera,

datum narození, trvale bytem

Pracovníky Policie ČR jsem byl poučen, že, vzhledem k tomu, že vyšetřovaná je moje dcera, lze proti ní vést trestní stíhání ve shora uvedené věci pouze za předpokladu, že k jejímu stíhání udělím souhlas.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem dávám, v souladu s ustanovením § 163 trestního řádu souhlas s trestním stíháním své dcery

